

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra společenských věd

Bakalářská práce

Odborná škola pro ženská povolání v Chrudimi v letech 1918 - 1938

Vypracoval: Markéta Hartlová
Vedoucí práce: Mgr. Helena Stejskalová

České Budějovice 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci vypracovala samostatně pouze s pomocí literatury a archivních pramenů, které jsou uvedeny v seznamu literatury na konci bakalářské práce.

Prohlašuji, že v souladu s 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním mé bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG, která je provozovaná Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této bakalářské práce. Dále souhlasím s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Dále souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz, která je provozovaná Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích

Podpis.....

Poděkování

Na prvním místě bych chtěla nejvíce poděkovat mé vedoucí bakalářské práce paní Mgr. Heleně Stejskalové, která mi vždy dokázala skvěle poradit a měla se mnou velkou trpělivost. Dále bych chtěla poděkovat pracovníkům Státního okresního archivu v Chrudimi a Městské knihovny Chrudim za jejich ochotu při hledání potřebného materiálu a konečně děkuji i mojí rodině, která mi dokázala vytvořit vhodné a vstřícné prostředí pro psaní mé bakalářské práce.

Anotace

Cílem této bakalářské práce je podat první ucelenější přehled o Odborné škole pro ženská povolání, která se v Chrudimi nacházela od roku 1855 a patřila mezi hlavní dívčí školu ve městě a blízkém okolí do 30 km. Toto téma je výjimečné a pozoruhodné v tom, že ucelenější popis této školy v letech 1918 – 1938 nebyl doposud napsán.

Práce je členěna na úvod, závěr a obsahuje celkem pět kapitol. První kapitola obsahuje stručnou exkurzi do ženského vzdělávání a ženské emancipace v Čechách. Poté následuje druhá kapitola, ve které jsou obsaženy možnosti vzdělávání, které ženy v těchto letech měly v Chrudimi a základní informace o Ženském výrobním spolku. Třetí kapitola se zabývá vznikem, fungováním a zánikem odborné školy pro ženská povolání v Chrudimi. Čtvrtá kapitola popisuje dějiny školy v letech 1918 – 1938 a každodenní chod. Pátá kapitola se věnuje významným studentkám a učitelkám této školy.

Klíčová slova: Ženský výrobní spolek, dívčí školy, ženské vzdělávání

Annotation

The aim of this Bachelor's thesis is to show the first total summary about Vocational school for feminine jobs, which was founded in 1855 in Chrudim. This school was the main girlish school in Chrudim and in the nearby neighborhood. This theme is exceptional and rare, because total description of the school in years 1918-1938 was not been written yet.

The Bachelor's thesis is splited to introduction, five chapters and conclusion. In the first chapter there is brief part about women's education and women's emancipation in Bohemia. In the second chapter there are possibilities of education, which women have had in that time in Chrudim and there are also basic information about Women's production association. The third chapter is about formation, function and extinction of Vocational school for feminine jobs in Chrudim. The fourth chapter describes the history of the school in 1918 – 1938 and everyday events in the school. The last chapter is about signifiant students and teachers of this school.

Key words: Women's production association, girlish school, women's education

Obsah

Úvod.....	6
1. Stručná exkurze do ženského vzdělávání a emancipace.....	13
1.1. Počátky vzdělávání žen a jejich emancipace.....	13
1.2. Spolky a školy pro dívky a ženy v českých zemích.....	18
2. Ženské vzdělávání ve městě Chrudimi a v jejím okolí	24
2.1. Chrudim a její školy nejen pro muže	25
2.2. Ženský výrobní spolek a odborná škola dívčí pro ženská povolání v Chrudimi.....	27
2.3. Porovnání škol pro ženy v okolí Chrudimi v dobách první republiky.....	29
3. Nástin historie odborné školy dívčí pro ženská povolání.....	32
3.1. Počátky, působení odborné školy.....	32
3.2. Zánik odborné školy	35
4. Odborná škola dívčí pro ženská povolání a život v ní v dobách první republiky.....	37
4.1. Dějiny školy v letech 1918 – 1938.....	37
4.2. Význam školy pro město	40
4.3. Každodenní chod školy	41
5. Z galerie významných osobností dívčí školy pro ženská povolání v letech 1918 – 1938.....	46
5.1. Významné studentky dívčí školy	46
5.1.1. Sportovkyně a dobrodruh Dagmar Trojanová.....	46
5.1.2. Neúnavná studentka Anna Košťálová.....	48
5.2. Významné učitelky dívčí školy.....	50
5.2.1. Zakladatelka školy Valentina Voženílková.....	51
5.2.2. Jedna z nejdéle působících ředitelky školy Libuše Lorenzová.....	53
Závěr.....	55
Seznam pramenů a literatury.....	58
Seznam příloh.....	61

Úvod

Tématem bakalářské práce je vzdělávání dívek v odborné škole dívčí pro ženskou povolání ve městě Chrudimi, které se nachází přibližně 20 km od krajského města Pardubic v Pardubickém kraji. Zpracování tohoto tématu má tři důvody. Prvním nejpodstatnějším důvodem je dostupnost informací, které jsou k dispozici. Druhým, neméně podstatným důvodem je skutečnost, že dosud nebyla napsána žádná ucelenější práce, která by se touto dívčí školou a v daném časovém období zabývala. Proto je cílem bakalářské práce podat ucelenější pohled na tuto školu v době první republiky a pojmenovat to, jaký význam a přínos měla pro město samotné. Dalším z podstatných důvodů, je to že jsem se vždy zajímala o vzdělávání žen v době první republiky, o učitelství jako povolání pro ženy a také o to, jaké měly ženy jako učitelky v této době možnosti. Poslední důvod, nejméně podstatný je ten, že mám osobní vazby k tomuto městu. Mezi ně řadím především to, že pocházím z nedaleké vesnice Kočí, která se nachází přibližně 4 km od města, a také to, že jsem do Chrudimi chodila na základní školu, že zde pracuji a mám zde mnoho přátel.

V době první republiky se královskému věnnému městu Chrudim přezdívalo „Atény východních Čech“. Tuto přezdívku si město vysloužilo díky svému rozvoji v oblasti kultury, zdravotnictví a hlavně školství, které zažívalo největší rozkvět v 18. a 19. století. V této době zde působilo velké množství škol, mateřských, základních, i středních odborných. Na počátku 20. století zde byly dokonce zřízeny i první jesle ve východních Čechách a v tu chvíli se město stalo hlavním centrem školství, nejen předškolního, ale i základního či středního ve východních Čechách. Výhodou města bylo to, že se zde nacházel jeden z významných železničních uzlů a další důležité a kvalitní cesty a silnice, které zajišťovaly městu dobrou polohu pro rozvoj. Přestože se Chrudim nacházela na hlavních silnicích a železnicích ve východních Čechách, konkurentem pro ni bylo vždy dnešní krajské město Pardubice, ve kterém sice nebyla kultura a školství na takové výši, jako v královském věnném městě Chrudimi, ale rozvíjel se zde průmysl.

Bakalářská práce představuje nejvýznamnější školu pro mladé dívky a ženy, která se jako jedna z mála nacházela ve východních Čechách. Ovšem pojem východní Čechy je velice široký a zavádějící. V bakalářské práci jsou porovnány dívčí školy, které působily přibližně do 30 km od okresního města. Jednou z konkurentních škol mohla být například Východočeská Vesna, která se nacházela přímo v Pardubicích,

ale z hlediska dívčího vzdělávání nebyla tato škola čistě ryzí dívčí. Pardubickou Vesnu navštěvovala i řada chlapců. Ryze dívčí vzdělávání v Pardubicích začíná až v roce 1910, kdy zde bylo zřízeno reálné dívčí gymnázium, které ale zaniká v roce 1927. Mezi největšího konkurenta chrudimské školy patří především Hospodyňská škola v Dolní Rovni, která vzniká v roce 1932. Tato škola funguje dodnes a to jako základní škola pro Horní a Dolní Roveň.

Jak je zmíněno výše, cílem bakalářské práce je podat ucelený obraz o odborné škole pro ženská povolání. Škola ve městě působila v letech 1885 až 1955. Nejdůležitějším historickým obdobím je doba první republiky, která patří mezi zlatá léta Československé republiky. Roky 1918 – 1938 jsou zvoleny proto, že jednak v této době chrudimská dívčí škola zaznamenala největší rozkvet a jednak probíhala i emancipace žen, nejen ve vzdělání, ale i po stránce pracovní.

Práce je rozčleněna do pěti základních kapitol, které se dále dělí na podkapitoly. První kapitola obsahuje základní a stručnou exkurzi do dějin ženské emancipace a vzdělávání v českých zemích. V této kapitole jsou zařazeny i dějiny hlavních ženských spolků, které velice úzce souvisely se vzděláváním žen v českých zemích. Druhá kapitola je věnována možnostem, které měly ženy ve vzdělání za první republiky v Chrudimi a v jejím blízkém okolí a také jedinému Ženskému výrobnímu spolku, který se zde nacházel a zároveň byl zakladatelem Odborné školy dívčí pro ženská povolání. Třetí kapitola se zabývá samotným vznikem odborné školy dívčí pro ženská povolání v Chrudimi. V této kapitole je také nastíněn vývoj školy od roku 1885 až do jejího zrušení v roce 1955. Čtvrtá kapitola se věnuje historii školy v letech 1918 – 1938 a zachycuje každodenní chod života dívčí školy. Poslední pátá kapitola se zaměřuje na významné osobnosti školy. První polovina kapitoly je věnována dvěma významným studentkám této dívčí školy. Mezi ně patří Dagmar Trojanová a Anna Košťálová. Druhá polovina kapitoly se zabývá dvěma významnými ženami školy, a to je zakladatelkou školy Valentinou Voženílkovou a jednou z nejdéle působících ředitelek Libuší Lorenzovou. Jednotlivé kapitoly jsou doplněny vybranými dobovými obrazovými přílohami.

Archivní prameny

Klíčovými materiály pro tvorbu práce byly především archivní prameny, které jsou uloženy ve Státním okresním archivu Chrudim ve Fondu Odborné školy dívčí pro ženská povolání. V archivu najdeme inventář Odborné školy dívčí pro ženská povolání, ve kterém jsou především uloženy školní kroniky od počátku existence školy až do jejího zániku. Dále tento inventář obsahuje výroční zprávy, medailonky učitelů, které jsou stěžejním pramenem pro poslední pátou kapitolu. V těchto medailoncích se nachází stručný popis zakladatelek, ředitelek, ale i učitelek odborné školy dívčí a vše je doplněno fotografiemi jednotlivých dam. V inventáři dále nalezneme pamětní knihy a kroniky, které představují nepostradatelný zdroj informací pro bakalářskou práci. Knihy obsahují popis jednotlivých školních roků od jejich začátku až do ukončení. Dále v těchto knihách nalezneme informace o různých akcích či exkurzích, kterých se škola účastnila, ale i záznamy z jejího vzniku i konce. Pamětní knihy obsahují i údaje o financování školy a další záznamy týkajících se administrativní činnosti. Dále inventář doplňují seznamy studentů, jejich vysvědčení, seznamy vyučovaných předmětů, záznamy z porad či výroční zprávy.

V archivních pramenech se nacházejí i informace o Ženském spolku v Chrudimi. Ženský spolek nemá svůj vlastní fond, protože vznikl ve stejném roce jako samotná škola, a informace o škole a spolkové činnosti se proto mezi sebou prolínají a navzájem se doplňují.

Hodnota těchto pramenů je nevyčíslitelná, protože jsou to jediné zdroje, ze kterých se můžeme dozvědět informace nejen o škole, ale i o již zmíněném Ženském spolku, který se jako jediný nacházel v Chrudimi v a jejím okolí. Prameny jsou v neporušeném stavu a zachycují působení školy a spolku od roku 1885 až do roku 1938. Po mnichovské dohodě a začátku druhé světové války jsou archivní prameny nejasné a ve velkém množství cenzurované. Od roku 1946 je opět zachycen podrobný vývoj školy a spolku až do zániku v roce 1955.

Literární prameny

Hlavním tématem bakalářské práce je Odborná škola dívčí pro ženská povolání v dobách první republiky. S tímto tématem úzce souvisí i problematika ženského

vzdělávání a emancipace, která se začíná v 19. století probouzet. O ženském vzdělávání a emancipaci bylo napsáno velké množství odborných publikací nejen českými, ale i světovými autory. Dodnes si tyto práce zachovávají značnou přízeň a oblíbenost.

V první řadě jsou největšími českými historiky daného tématu ženy. Mezi nejznámější a nejpřednější české historičky patří hlavně Marie Bahenská a Milena Lenderová. V práci je čerpáno především z děl obou, které se zabývají ženskou emancipací a vzděláním. Milena Lenderová se zabývá i každodenním životem v českých zemích.

Nejdříve je třeba zmínit knihy Marie Bahenské, a to především tyto *Iluze spásy. České feministické myšlení 19. a 20. století*, *Počátky emancipace žen v Čechách. Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století* a *Ženy na Stráž! České feministické myšlení 19. a 20. století*. Tyto publikace obsahují základní informace o emancipaci žen a jejich vzdělávání v českých zemích. Marie Bahenská se ve svých knihách vyjadřuje především ke vzniku institucí, které souvisely s ženskou emancipací. V knize *Počátky emancipace žen v Čechách* představuje ženské spolky, které vznikly v Praze. Snaží se zde zachytit a charakterizovat ženské spolky, jako byl například Spolek sv. Ludmily, Tělocvičný spolek paní a dívek pražských, Ženský výrobní spolek český, spolek Domácnost nebo jeden z nejvýznamnějších českých spolků Americký klub dam. Hlavním obsahem jejího díla jsou vznik a činnost těchto spolků a pohled na to, jaký vliv mají na proměnu ženy v rodině i na veřejnosti. Předností této knihy je uvedení velkého množství přímých citací samotných žen a dívek, které tyto spolky navštěvovaly.

Knihy *Iluze spásy* je novější publikací Marie Bahenské. Podobně jako v předchozím díle se věnuje podobnému tématu. Na této knize Marie Bahenská nepracovala sama. Publikace vznikla ve spolupráci s Danou Musilovou a Libuší Heczkovou. Obě historičky dávají knize svůj osobitý přístup, a proto zde není tolik vidět osobitý ráz a citový vztah Bahenské k této knize. Doplní ji fotografie jednotlivých představitelky a představitelů feministického hnutí v českých zemích.

Dalšími literárními zdroji jsou knihy Mileny Lenderové, vysokoškolské učitelky na Univerzitě Pardubice. Nejvíce informací k danému tématu obsahují knihy *K hříchu i modlitbě* nebo *Život v 19. století a Žena v českých zemích od středověku do 20. století*.

Publikace K hříchu i modlitbě se zabývá každodenním životem ženy. Osobitý styl autorky se zamýšlí nad postavením ženy ve společnosti v kontextu dějin kultury. Sledované období zachycuje dobu od 40. let 18. století do přelomu roku 1900. Ve svém díle se zabývá prameny, sledujícími české feministické hnutí. Sleduje jak ženu ze šlechtického, tak i z venkovského prostředí. Publikace zachycuje celý život ženy od narození přes, dospělost až po její smrt. Kniha je doplněna dobovými fotografiemi a obrazy.

Odborné literatury vztahující se přímo k městu Chrudim a k dívčí odborné škole není mnoho. Nejdůležitější a jedinou knihou o této škole je dílo chrudimské rodačky Marie Matysové: Odborná škola pro ženská povolání v Chrudimi. Tato publikace vznikla v roce 1959 a je uložena v knihovně Státního okresního archivu Chrudim. Kniha mapuje činnost odborné dívčí školy od jejího vzniku v roce 1885 až do zániku v roce 1955. Publikace Marie Matysové patří mezi jednu z nejdůležitějších knih, ze které je v této práci čerpáno.

Další knihy se věnují odborné dívčí škole jen okrajově. Mezi tyto publikace patří především: Florian Čeněk: Z vývoje škol na Chrudimsku. Publikace vznikla před druhou světovou válkou v roce 1937. Dívčí škole je věnován jeden odstavec, a to díky tomu, že se zde autor snaží zachytit všechny tehdejší chrudimské školy a školky na pouhých 37 stránkách. Další publikace jsou od stejného autora - Z vývoje škol na Chrudimsku. Tato práce je rozsáhlejší, ale je staršího data. Publikace vznikla v době Rakouska-Uherska, v roce 1913, Autor se spíše věnuje samotnému městu, ale nacházejí se zde i dvě kapitoly o chrudimském školství.

Informace z publikací, ze kterých je v bakalářské práci čerpáno především v části, v níž je zmiňována Chrudim jako město a obecně školství v Chrudimi, jsou knihy chrudimských rodáků a autorů Pavla Kobetiče, Tomáše Pavlíka a Ivo Šulce. Tito tři rodáci sepsali almanach, který nese název Chrudim – vlastivědná encyklopedie. Tato publikace byla vydána k 950. výročí první zmínky o městě Chrudim, a to v roce 2005. Další publikací je kniha chrudimského právníka a spisovatele Jířího Charváta: Stará Chrudim - vlastivědná vyprávění o minulosti města. Ta byla vydána v roce 1991. Knihy o staré Chrudimi jsou rozsáhlé práce, snažící se zachytit vývoj města od jeho vzniku až do současnosti. V každé z těchto dvou publikací jsou věnovány tři až čtyři kapitoly

školství, zabývají se i Odbornou dívčí školou pro ženská povolání. Ovšem jsou zde zachyceny pouze obecné informace o této škole.

V bakalářské práci jsou dále využity informace z bakalářské práce Radky Sarauerové, jejíž absolventská práce nese název Odborné dívčí a ženské vzdělávání při školách spolku Ludmila v letech 1918 – 1938. Další zdrojem je bakalářská práce Moniky Lupoměstské, která nese název Historie středních škol v Chrudimi.

Metody

V bakalářské práci jsou použity dvě metody, a to metody diachronní a deskriptivní. Tyto dvě základní metody se prolínají v celé bakalářské práci. Na doplnění je použita metoda komparativní, kterou lze k těmto dvěma metodám využít, jako vedlejší a pomocnou, metodou, pomáhá totiž srovnávat vzdělávání žen v minulosti a současnosti.

V diachronním přístupu se využívají dvě metody, které jsou mezi sebou spojovány. Mezi ně řadíme metodu retrospektivní a progresivní, skvěle se doplňují se synchronním přístupem. Metoda progresivní umožňuje sledovat a zachycovat minulost, tak jak probíhala retrospektivní metoda funguje na opačném principu. Snaží se zachytit starší události na základě znalostí o vývoji daného jevu či události v době následující. Tyto dva přístupy k sobě neoddělitelně patří a nesmíme zapomínat na to, že jeden bez druhého nemohou mezi sebou fungovat. Slovo diachronní můžeme do češtiny přeložit jako metoda „v čase“, proto se nejvíce používá při popisování určité historické roviny. V práci je to vývoj dívčí školy od svého vzniku až do zániku. Díky této metodě můžeme sledovat časový vývoj a historické proměny školy.

Dalším metodou je metoda deskriptivní. Toto slovo můžeme jednoduše přeložit, jako přístup popisný. Je to jeden z nejpoužívanějších přístupů v humanitních i přírodopisných vědách. Při využití tohoto postup se předpokládá, že se nejdříve shromáždí informace o daném tématu, poté jejich soupis, rozčlenění, které má určité společné vlastnosti a vztahy. Základem je popsat a zachytit co nejpřesněji daný jev nebo proces z jednoho nebo více hledisek tak, aby co nejlépe vystihl a odrážel skutečnost a byl co nejúplnější. V této bakalářské práci se především jedná množství nashromážděných informací, které se vztahují k odborné dívčí škole pro ženská

povolání v Chrudimi. Tyto materiály se nacházejí ve státním okresním archivu ve městě Chrudim. Zároveň sem patří i odborná literatura, která byla o tomto tématu napsána.

Jako doplněk je použita komparativní metoda, kterou můžeme nazývat i jako historicko-srovnávací. Samotné slovo komparace pochází z latinského slova compare, což v českém jazyce znamená srovnávat. Z obecného hlediska se jedná o srovnání dvou nebo i více jevů. V současné době se komparativní metoda těší pozornosti teoretické i metodologické. Právě ona patří mezi jednu z nejsložitějších historických metod, a to díky tomu, že je komplexem složitých postupů, které v některých případech mohou vést až k nesprávným výsledkům. Z těchto důvodů by se metoda neměla používat spontánně a bez většího uvážení. V práci je použita při porovnání postavení ženy v historii a dnes, při porovnání škol a oborů pro dívky a ženy obecně v České republice, v Pardubickém kraji a ve městě Chrudim.

1. Stručná exkurze do ženského vzdělávání a emancipace

Feministické hnutí, které má počátky v první polovině 19. století, hýbalo celou Evropou od západu na východ a od severu na jih. Znamé přísloví, které můžeme použít i v tomto případě „jiný kraj, jiný mrav“. Toto staré české přísloví charakterizujeme evropské feministické hnutí, které se v každém státě Evropy vyvíjelo odlišně.

Nejvíce se emancipovaly hlavně ženy v západní Evropě, v zemích jako byla Francie a Velká Británie, kde se jednalo o vlastní proces boje o rovnoprávnost. Zato u nás v českých zemích šlo hlavně o svébytnost sepětí s národním programem, a můžeme proto říci, že české ženy se trochu opozdily za západní Evropou. V této kapitole a i ve zbytku bakalářské práce se budu zabývat především vzděláváním, emancipací a každodenním životem žen a dívek v českých zemích.

Ženské vzdělávání a ženská emancipace se v 19. století brala na lehkou váhu. Tato věc se brala vážně jen do té míry, co se v 19. století v pojetí tehdejší rodiny od žen a dívek očekávalo. Ženy se musely řídit nepsanými pravidly, která jim společnost neustále předkládala. Mezi tato pravidla patřila tři základní a řadíme sem hlavně: sňatek, starost o domácnost a posléze starost o děti. Ženy a celá společnost se řídila německým rčením: „Kinder, Küche, Kirche“.¹ Ve století, kterému se přezdívá jako století páry, neměla žena skoro žádná práva a díky tomu, že měla být hlavně matkou svých dětí a manželkou, neměla čas na vzdělání. Musíme si uvědomit, že pro tehdejší společnost nebylo možné či přípustné, aby se žena mohla vzdělávat a tím pádem, by mohla být na stejné úrovni s muži. Ve druhé polovině 19. století přichází zvrát a celá tehdejší společnost se začíná otřásat v samotných základech. Ženy se začínají stále více prosazovat, a to nejen po stránce vzdělání, ale třeba i v politice.

1.1 Počátky vzdělávání žen a jejich emancipace

Počátky feministického myšlení, kdy si ženy uvědomují, že by se jejich postavení ve společnosti mělo změnit, můžeme datovat od dlouhého 19. století, o kterém můžeme říci, že je to století velkých změn, a to nejen díky páře, ale i různých politickým převratům.

¹ BAHENSKÁ, Marie, Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století, Praha 2005, str. 7

Ženská otázka a emancipace jsou pojmy, které v českých zemích i nabývaly na významu v právě již zmiňovaném 19. století. Definice těchto dvou termínů zůstává i dnešní době nejasná, přitom můžeme s jistotou říci, že ženské hnutí procházelo chronologickým a logickým vývojem. Právě ono pomáhalo formovat českou tradiční společnost, ale přesto nesmíme opomíjet, že samotná ženská emancipace v českých zemích byla vždy spojována s muži, kteří pomáhali českým ženám s rovnoprávností. Spolupráce mezi muži a ženami probíhala po celé 19. století, ale nemůžeme si myslet, že byla pouze pozitivní, občas nastaly i komplikace a negativní věci, které české feministické hnutí ovlivňovaly.²

S prvními zmínkami o ženském dívčím vzdělávání se můžeme setkat již v době tereziánské, kdy se objevovaly již první pokusy o to, aby se mladé dívky mohly vzdělávat stejně jako mladí chlapi. K těmto prvním pokusům přispěla největší vahou Marie Terezie, která v roce 1774 zavedla povinnou školní docházku, a to bez rozdílu pohlaví, kdo smí a nesmí chodit do školy. Povinná školní docházka znamenala velký úspěch. Již v roce 1775 vzniklo první dívčí oddělení v českých zemích a to v samotné stověžaté Praze na Malé Straně. Pro ženské vzdělání byl právě rok 1775 převratným. Právě v tomto roce byl přijat zákon, který měl ve svém znění to, že součástí každé hlavní školy bude i dívčí škola, která bude zaměřená především na základní vzdělávání a vyučování ručních prací. V různých dochovaných rozvrzích se můžeme dočíst, že největší část vyučování pro dívky byla věnována právě ručním pracím, a to v rozmezí 12 – 17 hodin týdně. Po ručních pracích následovalo základní učení, tzv. trivium. Do tohoto základního učení, patřily tři základní věci a to čtení, psaní a počítání a na poslední místo řadíme výuku náboženství, které se v té době považovalo za důležité.³

Tento systém fungoval až do reforem školství, které proběhly na konci 18. století. Reformy měly za následek nárůst počtu dívčích škol po celém území českých zemí. Ovšem nesmíme zapomínat na to, že toto jsou pouze první náznaky dívčího vzdělávání, samotné „začínající“ školské programy pro dívky a ženy začaly vznikat až v 19. století, a to pouze s pomocí soukromých osob, které jako jediné měly zájem na tom, aby se žena mohla a měla možnost vzdělávat. Tyto pokusy byly spojené hlavně

² BAHENSKÁ, Marie, Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století, Praha 2005, str. 7

³ BAHENSKÁ, Marie, Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století, Praha 2005, 7 - 10

s vlastenectví a národním obrozením. Spojitost a provázanost vzdělání a vlastenectví bylo jednou ze základních charakteristik ženského vzdělání v českých zemích.⁴

Jak je výše zmíněno, vzdělávání žen začíná v době českého národního obrození, kdy čeští vlastenci pomáhají ženám s jejich emancipací a vzděláváním. Díky národnímu obrození se české ženy mohly dostat do školy a začít se učit. Vzdělávání dívek v době národního obrození bylo spojeno s množstvím problémů, jedním z nich bylo to, že mnoho dívek neovládalo mateřštinu a tento problém přetrvával po celou dobu dlouhého 19. století. Nesmíme však zapomínat, že v té době se našly i ženy či dívky, které mateřský jazyk ovládaly velice bravurně a dokonce se prosadily i po stránce spisovatelské. Mezi tyto ženy patří především největší česká spisovatelka Božena Němcová.⁵

V českých zemích začíná vše revolucí v roce 1848, která je velice důležitá a má legální důsledky pro rozvoj ženského pohlaví. Tento rok není jen rokem revolučním, ale chápeme ho i jako rok, kdy byla vydána nová ústava, nebo rok, kdy se začíná utvářet nové moderní občanské sdružení společnosti. Tím pádem začíná rozvoj společenského a kulturního života, do kterého najednou mohou zasahovat i ženy, v některých případech i mladé dívky.⁶ První polovina 19. století je také počátkem, kdy se ženy začínají veřejně projevovat. Jako příklady můžeme uvést první ženské literární pokusy z okruhu salonu Fričových a Staňkových. Ženy, které se snažily literárně tvořit, zaštiťuje Karel Slavoj Amerling. O tomto muži můžeme hovořit jako o jedné z nejvýznamnějších osobností první poloviny 19. století, která je velmi spjata se ženským vzděláváním a pedagogickou činností žen. Karel Slavoj Amerling se celý svůj život zabýval organizací a vzděláváním českého učitelstva, které mělo být pro všechny bez rozdílu pohlaví. V roce 1842 založil školu, která nesla jméno Budeč. Ve svých představách plánoval velkolepou instituci pro české pedagogy. Při této škole se měla nacházet i vyšší škola ženská a další školy nejen pro dívky, ale i pro chlapce. Tento projekt však Amerling

⁴ BAHENSKÁ, Marie, *Iluze spásy. České feministické myšlení 19. a 20. století*, České Budějovice 2011. str. 7 - 8

⁵ BAHENSKÁ, Marie, *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, Praha 2005, str. 20

⁶ LENDEROVÁ, Milena, *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, Praha 2009, str. 88

nedovedl do zdárného konce, a to kvůli tomu, že mu došly finance a nenašel nikoho, kdo by mu projekt pomohl financovat.⁷

Mezi další významné postavy ženské emancipace patří Bohuslava Rajská a Božena Němcová. Tyto dvě ženy byly nerozlučné přítelkyně, které se na všem domlouvaly spolu. Obě se věnovaly dívčím a ženským spolkům a každá z nich si postupně kolem sebe vytvořila svou dívčí družinu, pro kterou byla vůdčí postavou. Bohuslava Rajská v roce 1843 založila První vychovávací ústav pro dívky. Jedinou nevýhodou ústavu bylo to, že některé předměty se zde musely vyučovat německy, ale přesto dívky a ženy tento ústav navštěvovaly v hojném počtu. Až do 70. let 19. století, kdy tento ústav zanikl, vychoval mnoho uvědomělých mladých ženských vychovatelek a učitelek, které měly velký podíl na české ženské emancipaci. Součástí činnosti ústavu mělo být i působení Boženy Němcové, která však spolupráci odmítla i přesto, že by ji to pomohlo vyřešit tíživou životní situaci. Přesto se zatím věnovala pouze spisovatelské činnosti. Do vlastenecké a organizátorské práce se na krátkou dobu zapojila v roce 1845, kdy se začala sbližovat s Bohuslavou Rajskou. Právě díky skvělým konexím s Rajskou se stala redaktorkou almanachu na rok 1846, který měl být sepsán výhradně českými ženami. Ovšem Němcová nebyla s českými ženami vůbec spokojená, poukazovala na nedostatky českých žen v českém jazyce a v dalších sférách literárního a vlasteneckého života, které velice skepticky hodnotila. Tím zpečetila osud almanachu a k jeho vydání nakonec vůbec nedošlo. Koncem roku 1846 se v Němcové začíná probouzet vlastenectví a svoji pozornost upírá na tehdy už svoji přítelkyni Bohuslavu Rajskou. Obě se spolu domlouvají na vlasteneckých plánech a na otázce ženské emancipace v českých zemích.⁸ Ke společné další spolupráci však už nedošlo, protože Rajská se začala potýkat s velice těžkou nemocí, se suchotinami, kterým v pouhých 35 letech podléhá.⁹

Dalšími představitelkami, které se vycházejí z myšlenek Bohuslavy Rajské a Boženy Němcové, jsou spisovatelka Karolína Světlá a Magdalena Dobromila Rettigová. Ztyto dvě velké postavy ženské emancipace patří mezi ženy, které pomohly založit první

⁷ BAHENSKÁ, Marie, Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století, Praha 2005, str. 10 - 13

⁸ BAHENSKÁ, Marie, Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století, Praha 2005, str. 14 - 16

⁹ JEŘÁBKOVÁ, Iveta, Zdeňka Šemberová a její život v kontextu českého ženského hnutí, Praha 2013, diplomová práce

spolky v českých zemích a snažily se o zrovnoprávnění mužů a žen. Především Magdalena Dobromila Rettigová je známá svojí Domácí kuchařkou, podle které se vaří až do dnes. Tato žena patřila k zastáncům tradiční společnosti a chtěla pouze rozšířit obzor mladých dívek o znalosti v jednotlivých oborech, které by mohly využívat v chodu domácnosti. Její další snahou bylo vzdělání dívek a žen tak, aby dokázaly co nejlépe vychovat svoje dítě. Po napsání svojí první knihy, kterou byla právě Domácí kuchařka, se Rettigová věnovala už pouze dílům, která měla matkám pomoci vychovávat jejich potomky.

Druhá polovina 19. století přináší do českých zemí novou éru ženského vzdělávání. V této době, která znamenala pád Bachova absolutismu, vzniká obrovská vlna zakládání ženských spolků. Převratným rokem se stává rok 1869, kdy do škol přicházejí první učitelky. Od tohoto roku je právě tato profese slučitelná s ženskou podstatou.¹⁰

Další možností pro dívčí vzdělání byla Vyšší dívčí škola. Zakladatelem této školy byl Josef Wenzig, který patřil mezi nejčinnější pedagogy, kteří se zabývali touto problematikou. Vyšší dívčí škola měla ženy dostat do popředí společnosti a umožnit jim konečně se prosadit. Škola fungovala na principu vzdělat ženu hlavně pro potřeby rodiny, vyučovací hodiny ručních prací byly tedy i zde zastoupeny ve vysokém počtu. Ruční práce znamenaly základní součást dívčího vzdělání a schopnost, kterou ženu musí ovládat. Hlavním cílem ústavu bylo v dívkách probudit smysl pro rodinný život, pro zodpovědnost a učinit je dobrosrdečnými. V této době byla škola unikátní a mohla se pyšnit tím, že vychovávala novou „moderní“ ženskou generaci.¹¹ Vyučovaly především ženy, které zde měly veškeré pravomoci. Mezi hlavní vyučovací předměty patřily právě zmiňované ruční práce. Další předměty byly jen doplňující, k nimž se jen přihlíželo. Můžeme mezi ně řadit například náboženství, češtinu, němčinu, francouzštinu, počty, přírodopis, zpěv, tělocvik, dějepis, zeměpis nebo kreslení. Po krátké době se k těmto předmětům přidaly další a to byly například polský, ruský nebo anglický jazyk a nauka o domácím hospodářství.¹²

¹⁰ SARAUEOVÁ, Radka, Odborné dívčí a ženské vzdělávání při školách spolku Ludmila v letech 1918 – 1938 (bakalářská práce), Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2014 str. 26

¹¹ BAHENSKÁ, Marie, Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století, Praha 2005, str. 39

¹² SARAUEOVÁ, Radka, Odborné dívčí a ženské vzdělávání při školách spolku Ludmila v letech 1918 – 1938 (bakalářská práce), Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2014 str. 27

Období po pádu Bachova absolutismu s sebou nepřináší jen změny politické, či nové věci v oblasti vzdělávání žen, ale i novou generaci českých obrozenců. K této nové generaci řadíme především Marii Riegrovou-Palackou, Vojtěcha Náprstka nebo Karolínu Světlou. Těmto třem významným osobnostem českého národa je věnována velká část dalšího podcelku této kapitoly, protože jejich činnost úzce souvisela s činností ženských spolků.

Když se posuneme do druhé poloviny 19. století a na přelom 20. století, zjistíme, že největším zastáncem ženského vzdělání a emancipace byl samotný první československý prezident Tomáš Garrigue Masaryk.¹³ Pan Masaryk ve svých parlamentních projevech, poukazoval na špatnou situaci ve vzdělání, a to nejenom v dívčím, ale i v chlapeckém, a nebál se předložit svoje návrhy a nápady tehdejší vládě na její zlepšení. Dále se zastával ženských práv a podporoval emancipaci žen, kterou považoval za důležitou a přínosnou pro společnost. I přesto že se velká postava českých dějin zastávala práv žen, velkým problémem tehdejší doby bylo to, že emancipace ženského pohlaví vyvolávala v tradiční společnosti velice časté, na svoji dobu zajímavé, ale především velice vášnivé hádky, které rozdělovaly společnost na dva pomyslné tábory. Tyto tábory se mezi sebou neměly moc ve velké oblibě. Jeden prohlašoval, že ženská emancipace je velice důležitá a horlivě se k ní hlásila, za to druhý se těmto myšlenkám bránil a zesměšňoval je.¹⁴

1.2 Ženské spolky a další vývoj ženského vzdělání a emancipace

Největší podíl na rozvoji ženské emancipace a vzdělání převzaly především ženské spolky, které na sebe přebírají iniciativu a jsou to právě ony, díky kterým vznikají dívčí školy, ať už to jsou nižší, vyšší nebo odborné školy. Největší rozkvět ženských spolků můžeme zařadit do 60. – 90. let 19. století, kdy se začíná proměňovat celá česká společnost. Tento rozkvět mohl nastat po pádu Bachova absolutismu, právě toto bylo impulsem pro obrovskou vlnu spolkové činnosti v českých zemích. Mezi pozitivní změny, které přinesl pád Bachova absolutismu, patří především zavedení češtiny jako vyučovacího jazyka a pozdější zrovnoprávnění češtiny s němčinou. Většina

¹³ BAHENSKÁ, Marie, *Iluze spásy. České feministické myšlení 19. a 20. století*, České Budějovice 2011, str. 54

¹⁴ LENDEROVÁ, Milena, *K hříchu i k modlitbě*, Praha, 1999, str. 61

učebnic se ve velkém překládala z německého jazyka do nově vypracované české mluvnice.¹⁵

Mezi proměny české společnosti můžeme zařadit změny politické, jazykové a především kulturní, když se začíná měnit uvažování a smýšlení o ženě a o jejích aktivitách. Toto období můžeme hodnotit i jako dobu, která přináší silné reakce na sílící ženské hnutí a nové možnosti pro ženy, protože se jim zpřístupňují vysoké školy. Právě do těchto spolků se zapojovaly především ženy, které byly užšího postavení šlechty a měšťanstva. Tyto ženy hlásaly, že hájí svoje tzv. „setřásání netečnosti“. Informace o ženské emancipace, která probíhala především ve městech, se na venkov k ženám, které pocházely z dělnických a zemědělských poměrů, dostávala pouze zřídka. Spíše můžeme hovořit o tom, že tyto informace se k ženám dostávaly velice pomalu a zprostředkovaně.

V těchto dobách můžeme mluvit i o tom, že existoval rozdílný generační názor na ženskou roli v rodině a ve společnosti. Starší generace se bály inovací a zastávaly názor, že žena prostě patří jenom do kuchyně. Jedním z důvodů, proč si toto starší generace myslely, bylo i to, že se obávaly zničení tradiční rodiny, ale i to, že by mohla vypuknout „ženská vzpoura“. Naopak mladší generace hlásaly, že ženy se zaslouží rovnoprávnost. Jedním z představitelů této mladší generace byl i Vojtěch Náprstek, který se k ženám obracel a choval se k nim jako k rovnocenným partnerům. Sám chodil přednášet ženám o domácích strojích, aby věděly, jak fungují, nebo aby si jeho popřípadě uměly samy opravit.

O ženských spolcích platilo, a platí to dodnes, že se věnovaly především charitativní činnosti a oblasti ženského vzdělávání, nikdy se nepletly do nejvyšší státní politiky, protože ta v té době byla politika především doménou mužů. Ovšem, nejvíce činné byly tyto v regionální politice, která právě souvisela s emancipací žen.¹⁶

Pro další rozkvět ženských spolků napomáhal i tisk, ve kterém se snažily podávat zprávy ze zahraničí a postupem času mohly ženské spolky otisknout do novin i svoje výroční zprávy – samostatně. Tím noviny přispěly k tomu, že se v ženských spolcích mohly rozvíjet osobnosti se spisovatelskými schopnostmi, a jedním z důkazů je například Věnceslava Lužická – Srbová, která je autorkou několik próz či nekrologů.

¹⁵ SARAUEROVÁ, Radka, Odborné dívčí a ženské vzdělávání při školách spolku Ludmila v letech 1918 – 1938 (bakalářská práce), Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2014 str. 27

¹⁶ BAHENSKÁ, Marie, Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století, Praha 2005, str. 40

Nesmíme si však budoucnost ženských spolků malovat příliš růžově, v této době se našlo i pár odpůrců emancipace a ženy se občas musely v novinách setkávat i s názory typu: „Ženská patří do kuchyně a ne do školy, a nejlepší je, když mlčí-li tu a tam nebo božská prozřetelnost vykážala ženám povolání v domácnosti.“¹⁷ Postupně tedy i ženy mohly svoje názory a myšlenky nechat otisknout do novin, některé články, které byly psány ženskou rukou, vybízely k tomu, aby se také ostatní ženy neschovávali a nestyděly a přidaly se k ženským spolkům.

V českých zemích je nejstarším ženským spolkem podle Josefa Jungmanna „*Jednota paní a dívek ku podporování ženské umělosti*“. O tomto spolku se Jungmann zmiňuje jen okrajově v jedné ze svých knih. Tento spolek byl založen v roce 1813, ale není nijak historicky doložený.¹⁸

Naopak první historicky doložený ženský spolek patří „*Sestry Slovanské*“ čili Spolek Slovanek, který svoji činnost zahájil v roce 1848. Ani činnost tohoto spolku neměla dlouhého trvání kvůli špatné politické situaci po potlačené revoluci. Jeho náznaky na získání občanských svobod pro ženy, byly potlačeny hned v zárodku.¹⁹

Mezi nejvýznamnější ženský spolek v českých zemích, který zde byl pouze jediný, patřil od roku 1851 spolek „*Spolek svatá Ludmila*“. V čele tohoto zatím jediného spolu v českých zemích byla Marie Riegrová-Palacká. Marie Riegrová se narodila v roce 1833 a její život ovlivnil kněz František Schneider, který byl znalcem a ctitelem Bolzanovy filozofie. Právě tato filozofie ovlivnila Reigrovou a ta se jí snažila převést do praxe. Mezi hlavní činnosti spolku patřila především starost o chudé a bezmocné rodiny. Dívky, které se staly členkami spolku, měly možnost dostávat základ mravností a víru v Boha. Samotný spolek netoužil být nijak v centru pozornosti, ale přesto se mu dostalo mnoho pochval a jeho činnost byla podporována různými skupinami společnosti.²⁰

¹⁷ BAHENSKÁ, Marie, Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století, Praha 2005, str. 7

¹⁸ BAHENSKÁ, Marie, Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století, Praha 2005, str. 42

¹⁹ BAHENSKÁ, Marie, Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století, Praha 2005, str. 42

²⁰ BAHENSKÁ, Marie, Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století, Praha 2005, str. 60 - 74

Dalším spolkem, který se v českých zemích nacházel, byl spolek „*Americký klub dam*“, založený v roce 1865. V čele tohoto spolku stála Karolína Světlá a Vojtěch Náprstek. Právě Náprstek byl hlavním iniciátorem, který založil tento spolek. Byl to právě on, který se chtěl podělit o své zkušenosti z Ameriky, kde chvíli pobýval, s českými ženami. Na svých sezeních jim vyprávěl o svých dojmech a zážitcích. Díky němu byl tento spolek velice hojně navštěvován. Můžeme mluvit o tom, že to však byla uzavřená společnost pro ženy s vyšším postavením ve společnosti. Jak jsem se již zmiňovala výše, tak Vojtěch Náprstek patřil k mladší generaci. Byl to právě on, kdo hájil ženská práva, snažil se poskytnout ženám, co mohl. Jednou z jeho mnoha myšlenek bylo postavení muzea, které se dodnes jmenuje Náprstkovo muzeum a nachází se v Praze. Do muzea ukládal veškeré dědictví, jenž mu zůstalo po matce. Muzeum posléze věnoval ženám jako jeden z prostředků jejich emancipace. Vojtěch Náprstek byl prvním z mnoha, kdo požadoval, aby žena byla vzdělaná a nemusela být závislá na nikom jiném, pouze sama na sobě. Tento požadavek se mu v 60. letech 19. století začíná splňovat, ženy dávají najevo svoji ochotu vzdělávat se a přijímat nové informace a dovednosti. Americký klub dam se stal silným spolkem, dokázal překonat hned dvě světové války. Jeho zánik přichází v roce 1948, kdy komunisté vyhrávají volby a dostávají se do čela státu.²¹

Dalším spolkem, který měl poměrně dlouho tradici, byl „*Ženský výrobní spolek*“ pod vedením Karolíny Světlé. Tento spolek vznikl v roce 1871. Ženský výrobní spolek se orientoval především na venkov. Mezi hlavní činnosti spolku bylo vzdělat průmyslově ženy, přepravit je na samostatnost, aby nebyly závislé na mužích, ale pouze samy na sobě, aby mohly žít sebe a svoje děti samostatně. V tomto spolku šlo především o výuku praktických věcí, které se na rozdíl od Amerického klubu dam mohly zúčastnit i dívky pocházející z chudých rodin. Spolek vydával dokonce i svůj vlastní časopis, který se jmenoval *Ženské listy*. Tento spolek měl poměrně dlouhé trvání a stejně jako Americký klub dam by vydržel nejspíše do dnešní doby, kdyby nebylo komunistického režimu.²²

Přestože se v českých zemích objevovalo velké množství ženských spolků, stejně problém spočíval v tom, že spousta žen se k nim nepřipojovaly. Dále však

²¹ BAHENSKÁ, Marie, Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století, Praha 2005, str. 75 - 80

²² BAHENSKÁ, Marie, Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století, Praha 2005, str. 81

pokračoval zájem o ženské vzdělávání. V 80. letech 19. století se vrací zájem o ruční práce, a tím pádem se začíná vracet tradiční ideál ženy v domácnosti. Hlavním úkolem žen začíná být výchova dětí. Důležité pro tuto dobu je to, aby žena byla dobrou manželkou, ale i matkou. Souběžně s touto paralelou fungují staré, ale i nové ženské spolky a navíc vzniká i nový typ odborných škol pro dívky. Těmto zařízením se říká hospodyňské školy. Díky vzniku těchto škol, se začíná vracet názor, že žena patří k plotně a do kuchyně.²³ Začínají vznikat nové spolky jako Spolek Domácnost a jeho kuchařská škola a další. Tento konzervativní směr zklamal určitě mnoho vlastenců, kteří se snažili dlouhá léta o zrovnoprávnění žen a mužů. Spolek se stal velmi úspěšným a mezi jeho hlavní náplň práce patřilo především učit ženy vařit, aby se uměly perfektně postarat o domácnost. Zanikl až s komunistickým režimem na počátku 50. let 20. století.²⁴

Všechny spolky, které fungovaly v českých zemích, byly apolitické a nijak se nevměšovaly do politiky českých zemí. Byly velice oblíbené u mladých dívek i u starších dam. V průběhu celého 19. století se bojovalo především o to, aby ženy měly přístup ke vzdělání a mohly jim rozvíjet samy sebe, nikoli za politickou rovnoprávnost mužů a žen.²⁵

Dynamický rozvoj ženských spolků končí přibližně v 90. letech 19. století. Od této doby až do skončení první světové války probíhá období, které vede k rovnoprávnosti žen. V roce 1918 je rovnoprávnost českých žen a mužů stvrzena v nové ústavě Československé republiky, která vznikla 28. října 1918 rozpadem Rakouska-Uherska.²⁶

V roce 1918 vzniká Československo a je vydána nová ústava. Ta byla právě oním zákonem, který zrovnoprávňoval ženy a muže na území celého státu. V této době narůstá rychlým tempem počet profesně aktivních žen. Další změnou prvorepublikové doby je proměň životního stylu, vstup žen do vrcholné politiky a nástup nové generace žen, které byly vysokoškolsky vzdělané. Mnoho žen těchto práv hojně využívalo. Právě

²³ LENDEROVÁ, Milena, K hříchu i k modlitbě, Praha, 1999, str. 68 - 71

²⁴ LENDEROVÁ, Milena, K hříchu i k modlitbě, Praha, 1999, str. 82

²⁵ BAHENSKÁ, Marie, Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století, Praha 2005, str. 90

²⁶ BAHENSKÁ, Marie, Iluze spásy. České feministické myšlení 19. a 20. století, České Budějovice 2011. str. 46

ženská emancipace byla impulsem k tomu, aby se dále prohlubovala identita ženského pohlaví, a také to čeho všeho může žena dosáhnout.²⁷

Slovo emancipace je v 19. století spojené především se ženou. Neznamená to jenom vyproštění se ze závislosti na mužském pohlaví, protože mnoho mužů ženy v tomto směru podporovalo a nebylo proti jejich vzdělávání. Slovo emancipace bylo vnímáno spíše jako osvobození ženy, která se nemusí nikomu podřizovat a může rozhodovat pouze jen sama za sebe nebo za svoje děti či rodinu.²⁸ V dlouhém 19. století byly zbořeny veškeré mýty, které souvisely se ženským pohlavím. Mezi ně můžeme zařadit například představu, že žena patří pouze do kuchyně nebo že její jedinou činností je péče a starost o rodinu. Poté, co se ženskému hnutí povedla téměř nemožná věc, stojí na prahu 20. století žena, která je vzdělaná, soběstačná a je schopná se postarat o sebe i o rodinu a zároveň s těmito povinnostmi je připravená pracovat i mimo ní samostatně se vydělávat na živobytí.

²⁷ BAHENSKÁ, Marie, *Iluze spásy. České feministické myšlení 19. a 20. století*, České Budějovice 2011. str. 47

²⁸ SARAUEROVÁ, Radka, *Odborné dívčí a ženské vzdělávání při školách spolku Ludmila v letech 1918 – 1938* (bakalářská práce), Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2014 str. 28

2. Ženské vzdělávání ve městě Chrudimí a jejím okolí

Na úvod této kapitoly je zmiňováno pár základních slov, která se týkají obecně chrudimského školství jako takového. Chrudim je sice malé okresní město, ale má bohatou historii školství, která se datuje již od poloviny 14. století, i přesto, že první písemná zmínka o školství v Chrudimí pochází z roku 1399. Celé dějiny chrudimského školství začínají triviální školou církevní, která se nacházela při kostele Nanebevzetí Panny Marie. V této škole se vyučovaly základní věci, jako bylo čtení, psaní a počítání. Již v této době můžeme pozorovat to, že škola byla určena převážně chlapcům nikoli dívkám. Tato triviální škola se postupně rozvíjela po celá staletí a byla po dlouho dobu pro samotné město i okolí jedinou školou, která se zde nacházela. Katastrofou pro chrudimské školství byla především třicetiletá válka, po které se v českých zemích změnilы náboženské poměry. Ve zprávách o škole, které pocházejí z roku 1677, se říkalo, že špatné vedení nového katolického správce způsobilo škole téměř fiasko a sám městský správce o škole prohlásil: „*Chatrná a opravy potřebná se dvěma učebnicemi, které jsou všem na nic*“.²⁹ Nedobry stav školy přetrvával až do reformy Marie Terezie a Josefa II. V dřívějších dobách není osud školy jasný, protože se nezachovaly archivní materiály. Po tereziánských reformách se škole podařilo zotavit se, dokonce město nechalo vystavět novou školní budovu. Založily se nové třídy a byla zavedena povinná školní docházka. Po těchto reformách mohly školu navštěvovat i dívky. Byl zvolen nový správce a škola se pomalu, ale jistě začala odrážet ze dna na výsluní.³⁰

První pokus o vzdělávání dívek v polovině 15. století neměl úspěch stejně tak dopadl i pokus o zřízení prvního gymnázia ve východních Čechách. V oblasti vzdělávání dívek v Chrudimí se objevily první úvahy o založení dívčí školy, ale až do 18. století se tyto myšlenky nerealizovaly. Koncem zmiňovaného 18. století vznikají dívčí školy, které ze začátku nepatří mezi oblíbené a nejsou navštěvované. Představitelé města se domnívali, že školy nejsou pro dívky a ženy užitečné, a byly zde proto myšlenky na jejich zavření a využití těchto prostorů pro jiné věci, například pro průmysl. Na přelomu 18. a 19. století nesmíme zapomínat na sílící evropskou ženskou emancipaci. Díky tomu, že se ženy ve velkých městech začínají více emancipovat, se pro ně tyto školy stávají oblíbenějšími a města musejí hledat a rozšiřovat prostory pro

²⁹ KOBETIČ, Pavel a spol., Chrudim vlastivědná encyklopedie, Praha, 2005, str. 2 - 10

³⁰ KOBETIČ, Pavel a spol., Chrudim vlastivědná encyklopedie, Praha, 2005, str. 2 - 10

výuku dívek, aby mohla být uspokojena poptávka po vzrůstajícím počtu pro výuku dívek.³¹

2.1 Chrudim a její školy nejen pro muže

Celé chrudimské školství je a bylo jedno z nejvýznamnějších pro celé východní Čechy, ani dnešní krajské město Pardubice nemělo tolik škol, jako tehdy malá Chrudim. Od 14. století byly ve městě a jeho okolí vzdělávání pouze chlapci, kteří se učili číst, psát, základům počítání, zpěv a katechismus.³² Pro větší představu slovo katechismus neboli katolické učení pochází z latinského slova catechismus a znamená to pevně vyučovat, držet nebo instruovat. V této době to byl jeden z hlavních vyučovacích předmětů.³³

Hlavní obrat ve vývoji chrudimského školství nastal roku 1774, kdy byl vydán Všeobecný řád školní pro normální, hlavní a triviální školy. Tento řád vydala sama Marie Terezie, ustanovovala v něm všeobecnou školní povinnost pro děti od 6 – 12 let. V květnu 1779 byla ve městě zřízena hlavní škola, které měla tři třídy, učilo se hlavně psaní, kreslení, měřičství, zeměpis, dějepis, základy latiny a také základy domácího a polního hospodářství. Do hlavní školy chodilo na počátku jejího vzniku 366 žáků, postupem času se jejich počet začal zvyšovat až na 591 žáků. Samotné město mělo zájem na rozšíření této hlavní školy, ale ta zůstala po léta pořád stejná. Na rozšiřování nebyly peníze, protože město si potřebovala postavit novou radnici. Ve městě se nacházela i německá škola, která vznikla o rok dříve než škola hlavní. Tato škola se zde nacházela jen několik let. Kvůli nízkým počtům tříd a žáků, ale hlavní kvůli špatné výuce byla v roce 1783 zrušena a nikdy nebyla obnovena. Od reformy Marie Terezie vznikají i školy pro dívky. Jedna taková, jako samostatná dívčí škola vznikla v roce 1782. Byl zde zřízen industriální kurs, v němž se dívky učily především předení vlny.³⁴

V kronikách města a v kronikách chrudimských škol se můžeme dočíst o tom, že lidé si města velice vážili, a to díky tomu, že nedělalo rozdíly mezi studenty. Do

³¹ KOBETIČ, Pavel a spol., Chrudim vlastivědná encyklopedie, Praha, 2005, str. 2 - 10

³² KOBETIČ, Pavel a spol., Chrudim vlastivědná encyklopedie, Praha, 2005, str. 7 - 10

³³ SOUBOR AUTORŮ, Slovník cizích slov, Praha, 1986, str. 30

³⁴ KOBETIČ, Pavel a spol., Chrudim vlastivědná encyklopedie, Praha, 2005, str. 10 - 15

školy chodili nejen chlapci, ale i děvčata, nedělaly se rozdíly ani mezi tím, kdo byl chudý a kdo ne. Na podporu chudých žáků se konaly různé sbírky, kterých se většinou účastnila velká část obyvatel města. Na děti se vybíralo hlavně zimní oblečení, jídlo až na posledním místě byly peníze.

V průběhu 18. a 19. století vzniká ve městě velké množství středních škol. V roce 1861 dochází k rozšíření ve vzdělávání. V tomto roce, představitelé města Chrudim napadla myšlenka, že by zde mělo vzniknout reálné gymnázium, které mělo být vůbec první svého druhu. Tato myšlenka se opravdu zrealizovala a v roce 1863 byla zahájena výuka ve škole, která existuje dodnes. Gymnázium Josefa Ressela se řadí mezi nejlepší v České republice. V tomto období nevzniklo jenom reálné gymnázium, ale i řada dalších středních škol, jako je například Střední zemědělská škola (1862), Průmyslová škola pro zpracování dřeva (1881), Veřejná kreslárna a modelárna (1889), Mistrovská škola pro truhláře (1907), Obchodní akademie (1882) a především jedna z mála škol ve východních Čechách pro ženy, a to odborná škola pro ženská povolání.³⁵

Po druhé světové válce nastává další rozvoj vzdělávání a vznikají další školy Střední zdravotnická (1955) škola nebo Střední odborná škola, Střední odborné učiliště obchodu a služeb (1958). Mezi poslední školu, která vznikla v Chrudimi, patří Hotelová škola Bohemie, která vznikla po Sametové revoluci a to v roce 1992 a je tak nejmladší školou ve městě. Tato škola, také jako jediná patří do soukromé sféry středního vzdělávání ve městě.³⁶

V Chrudimi nevznikaly jen základní či střední stření školy. Nesmíme zapomínat, že v těchto dobách zde byly zakládány i mateřské školy, které se nejvíce staly populárními jako opatrovny již v 50. letech 19. století. Dále sem patří i vznik prvních jeslí ve východních Čechách a to v roce 1913 Jejich největší obliba nastala hlavně po druhé světové válce.³⁷

Toto malé východočeské město má tedy dlouhou historii samotného školství. Závěrem budiž konstatováno, že mnoho základních a středních škol, které zde vykonávají svoji činnost, tak fungují právě na základě bohatého kulturního 18. a 19.

³⁵ CHARVÁT, Jiří, Stará Chrudim: Vlastivědné vyprávění o minulosti českého města, Okresní muzeum Chrudim, 1991, str. 20

³⁶ CHARVÁT, Jiří, Stará Chrudim: Vlastivědné vyprávění o minulosti českého města, Okresní muzeum Chrudim, 1991, str. 21

³⁷ CHARVÁT, Jiří, Stará Chrudim: Vlastivědné vyprávění o minulosti českého města, Okresní muzeum Chrudim, 1991, str. 22-23

století. Chrudimské školy patří mezi jedny z nejlepších a také nejnavštěvovanějších škol ve východních Čechách, ani krajská města Pardubice nebo Hradec Králové se takovými chlubit nemohou.³⁸

2.2 Ženský výrobní spolek a odborná škola dívčí pro ženská povolání v Chrudimi

„V době, kdy se české uvědomělé ženy staví za velké pracovnice české emancipace, jako byla Karolína Světlá a Eliška Krásnohorská, kdy tyto ženy bojují za povznesení české ženy a k jejímu uschopnění k samostatnému životu, tak to jest příčinou, proč některými chrudimskými ženami byl založen Ženský výrobní spolek.“³⁹ Chrudimské ženy byly hodně nakloněné ženské emancipaci a v rámci ženského spolku, který se nazýval Ženský výrobní spolek a jehož zkratka byla ŽSV, založily právě dívčí odbornou školu pro ženská povolání.⁴⁰

Samotný Ženský výrobní spolek zahájil svou činnost v roce 1885, stejně jako jeho škola. Ženský výrobní spolek byl hlavním nositelem ženské emancipace v Chrudimi a jejím blízkým okolí. První předsedkyní spolku, která měla největší podíl na tom, že vůbec vznikl, byla paní Valentina Voženílková (1859 – 1928),⁴¹ hlavní nositelka ženské emancipace v Chrudimi a jejím okolí. Byla chotí místodržitelského rady a iniciativně poskytla nové škole místnosti ve svém bytě. Za svého pobytu v Chrudimi řídila spolkové záležitosti. Po jejím odchodu z města se vedení spolku ujaly postupně paní Karolína Schnecková, Julie Stifterová, Ludmila Šafaříková, Emma Veselá a Kristina Wagnerová. Předsedkyně spolku byly vždy podporovány prací jednatelek a pokladních, ale i ostatních členek spolku, kterým byl zpočátku svěřen dozor při vyučování ručních prací v pracovnách. Byly jim svěřeny i ostatní školské záležitosti, které projednávaly ve výborových schůzích, jež pořádaly pravidelně jednou za měsíc.⁴²

³⁸ SOMMER, Josef, a spol., Chrudimsko: Východočeský kraj. V Hradci Králové: Kruh, 1989, str. 139

³⁹ Soka Chrudim: Pamětní kniha Odborné školy dívčí pro ženská povolání, 1898

⁴⁰ MATYSOVÁ, Marie., Odborná škola pro ženská povolání v Chrudimi, Chrudim: Okresní archiv Chrudim, 1959, str. 3

⁴¹ Soka Chrudim: Pamětní kniha Odborné školy dívčí pro ženská povolání, 1898

⁴² MATYSOVÁ, Marie., Odborná škola pro ženská povolání v Chrudimi, Chrudim: Okresní archiv Chrudim, 1959 str. 4

Mimoto že při spolku vznikla samostatná škola po dívky, tak pořádal spolek i různé kurzy kreslení stříhů a zastříhování, vyšívání nebo paličkování. Během pár let se stal velice populárním a dívky a ženy jeho kurzy velice rády navštěvovaly. Nejzručnější žákyně, které školu navštěvovaly, dostávaly dokonce za svoji skvěle odvedenou práci finanční odměnu. V době, kdy se ženská škola stala velice populární, přinášela ženskému spolku i peníze, a proto si ženský spolek mohl dovolit rozšířit pořádání svých kurzů a renovovat učebny. Ženský výrobní spolek pomáhal i v jiných sférách života, nejenom v oblasti školství a kultury. Především se staral o nemocné a chudé obyvatele města, ale i o sirotky, kteří žili ve zdejších sirotčinci. Tento spolek byl jediný, který se ve městě vznikl, i přesto, že to byl jediný spolek, tak přesto nebyl, tak silný, aby překonal dobu po mnichovské dohodě v roce 1938. Poté, co na našem území, v roce 1939 vznikl Protektorát Čechy a Morava, Ženský výrobní spolek ukončil svoji činnost a na jako takový zaniká na podzim roku 1939.⁴³

Škola byla založena v říjnu roku 1885 a především se jednalo o instituci s oddělením, ve kterém se šilo prádlo a šaty. Ze začátku čelila škola velkým pochybnostem, nikdo moc nechtěl věřit, že by se mohla udržet a že by do ní vůbec někdo chtěl chodit. Ženský výrobní spolek nemohl financovat školu sám, protože neměl dostatek financí a hlavně prostory, kde by vyučování mohlo probíhat. Město se ze začátku do této aktivity nechtělo zapojit, potřebovalo peníze na novou radnici, která byla přednější, než dívčí škola. Kvůli těmto problémům se učební prostory nacházely v soukromých bytech členek Ženského výrobního spolku, kde se do roku 1887 vyučovalo. Pro nedostatek peněz škola musela na rok přerušit výuku. S obnovenou výukou začala v roce 1889 pod jiným názvem. Škola se jmenovala Průmyslová pokračovací škola dívčí Ženského výrobního spolku, v jejím čele stála odborná učitelka Julie Štěpánková, která se stala jednou z hlavních postav výrobního spolku a byla ředitelkou školy až do roku 1912. Této statečné ženě se podařilo sehnat finance pro školu, v roce 1897 získala peněžní dary od chrudimských občanů, a mohlo se tedy začít vyučovat v normálních prostorách a ne v bytech.⁴⁴

Aby škola na sebe dále vydělávala, musela být ze začátku placená a celkem se přijímala až jedna pětina dívek z dosud přihlášených. Škola byla dvouletá a učilo se zde

⁴³ MATYSOVÁ, Marie., Odborná škola pro ženská povolání v Chrudimi, Chrudim: Okresní archiv Chrudim, 1959, str. 5 - 7

⁴⁴ MATYSOVÁ, Marie., Odborná škola pro ženská povolání v Chrudimi, Chrudim: Okresní archiv Chrudim, 1959, str. 3 - 5

hlavně šití, jak je již zmíněno na začátku kapitoly, škola se věnovala hlavně šití šatů, a to pro děti ze sirotčinců a mateřských škol. Na počátku 20. století přichází reorganizace a škola je přejmenována na Ženskou průmyslovou školu pro šití bílého prádla a oděvnictví Ženského výrobního spolku v Chrudimi. Na přelomu let 1920 – 1921 zavedl ženský spolek nové kurzy pro služebné, které sloužily v rodinách chrudimské aristokracii. V těchto letech škola změnila opět název na Dívčí odbornou školu rodinnou Ženského spolku v Chrudimi. Název vydržel až do roku 1925. Tento rok můžeme považovat jako převratný, neboť Ministerstvo školství a národní osvěty vydalo v květnu tohoto roku výnos, který se nazýval „Normální organizační status a učební osnovy odborných škol pro ženská povolání“. Nový výnos zavedl jednotný název pro všechny ženské odborné školy, které se v Československu nacházely. Od tohoto roku byly všechny dívčí školy nazvány jako „Odborné školy pro ženská povolání“.⁴⁵

Škola fungovala až do začátku druhé světové války, v letech 1939 – 1945 byla uzavřena. Po druhé světové válce se školu podařilo obnovit, ale už se jí nepodařilo získat nazpět její dřívější slávu. Pod různými názvy fungovala do roku 1952, kdy školu dokončilo posledních 25 absolventek. Po ukončení činnosti této dívčí školy a založením zdravotnické školy v Chrudimi to znamenalo konec odborného vzdělávání dívek v Chrudimi.⁴⁶

2.3 Porovnání dívčích škol v okolí města Chrudim

Samotné město Chrudim leží v Pardubickém kraji, který se nachází ve východních Čechách. V dnešní době je Chrudim jeho druhým největším městem. Prvním a největším městem je krajské město Pardubice, které se nachází na soutoku řeky Labe a Chrudimky, a leží při hranicích s Královéhradeckým krajem.

Právě město Pardubice bylo v 19. a 20. století největším soupeřem Chrudimi, ve školství, kultuře, ale i ve zdravotnictví nebo průmyslu. Pardubice se nikdy svojí kvalitou školství nemohly rovnat Chrudimi. I přesto, že dnes jsou Pardubice hlavní střediskem školství a kultury, za dob minulých tomu tak nebylo. Když se zaměříme právě na dívčí

⁴⁵ LUPOMĚSTKÁ, Monika, Historie středních škol v Chrudimi (bakalářská práce), Univerzita Palackého Olomouc, 2012, str. 25

⁴⁶ LUPOMĚSTKÁ, Monika, Historie středních škol v Chrudimi (bakalářská práce), Univerzita Palackého Olomouc, 2012, str. 26

vzdělávání, zjistíme, že v Pardubicích se v 19. století nacházela jediná škola, která umožňovala dívčí vzdělávání. Tato škola se nazývala Východočeská Vesna Pardubice, která zde působila v letech 1882 – 1950. Ovšem nesmíme zapomínat, že tato škola nebyla ryze dívčí, mohli ji navštěvovat i chlapci. Dívčí vzdělávání v dnešním krajském městě se datuje až od roku 1910, kdy zde bylo založeno dívčí reálné gymnázium, které mohlo konkurovat odborné škole dívčí v Chrudimi. Dívčí reálné gymnázium v Pardubicích existovalo pouhých 17 let, protože nemělo příliš velký úspěch a to kvůli tomu, že nenabízelo dívkám žádná praktická cvičení či kurzy, které naopak pořádal Ženský výrobní spolek v Chrudimi.⁴⁷

Dodnes se neví, zda bylo pro Pardubice výhodou nebo nevýhodou to, že se město v 19. a 20. století věnovalo především rozvoji průmyslu a železnice. Kultura či školství bylo vždy na druhém místě, až po průmyslu. Poté, co se městu podařilo vybudovat průmyslové podniky a železnici, začalo se věnovat školství a kultuře. Proto zde vznikají dívčí školy ve velkém až po druhé světové válce, a to pouze z toho důvodu, že o tyto školy začíná být obrovský zájem a dívčí odborná škola v Chrudimi je na pokraji krachu.

V dobách první republiky mezi lety 1918 – 1938 se v malých obcích kolem Pardubic začaly objevovat myšlenky, že by se zde mohla založit dívčí škola. Jedna myšlenka byla opravdu realizována a v roce 1932 vznikla v Dolní Rovni hospodyňská škola, která zde působila až do roku 1950. Tuto školu ale nemůžeme považovat za hlavního konkurenta pro odbornou školu dívčí v Chrudimi. Jsou hned dva důvody, proč byla tato škola pro dívky méně významná. První důvod je ten, že tato škola se nacházela v malé vesnici, která v té době měla přibližně 450 obyvatel. Druhý důvod spočívá, že tou škola byla ryze dívčí jen dva roky, a to kvůli tomu, že v této malé vesnici a v okolí nežilo tolik dívek. Proto v roce 1934 začali školu navštěvovat i chlapci.⁴⁸

V blízkosti okresního města Chrudim se nachází malé městečko Slatiňany, které leží přibližně 5 km východně od Chrudimi. Toto malé městečko je známé především hipologickým muzeem v areálu zámku, které je zaměřené především na koně a dostihy. I když mají Slatiňany necelých 4200 obyvatel, nacházela se v tomto malém městečku na začátku 20. století dívčí škola. Nesla název Dívčí pedagogium císaře a krále Františka

⁴⁷ SOMMER, Josef, a spol., Chrudimsko: Východočeský kraj. V Hradci Králové: Kruh, 1989, str. 141

⁴⁸ FLORIÁN, Čeněk, Z vývoje škol na Chrudimsku, Chrudim: vlastním nákladem autora, 1947, str. 34

Josefa I. Původně se pedagogium nacházelo v Chrudimi, ale městu se nevyplatilo, a tak bylo v roce 1901 přestěhováno právě do Slatiňan. Škola neměla dlouhého trvání, zanikla v roce 1907. Historikové si myslí, že to bylo kvůli tomu, že to byla první soukromá škola ve východních Čechách a přibližně 97 % obyvatel neměla na to, aby mohlo svým dcerám platit školné. V roce 1907 se vedení města usneslo, že se z této školy stane škola základní, která zde funguje do dnes a patří mezi jednu z nejstarších základních škol, které se nacházejí v okrese Chrudim.⁴⁹

Z tohoto porovnání dívčích škol vyplývá, že město Chrudim se stalo centrem dívčího vzdělávání, protože se zde nacházela již zmiňovaná odborná škola pro ženská povolání, která byla v letech 1905 – 1938 školou vyhlášenou a jedinou ryze dívčí školou v okruhu 30 km od Chrudimi. Po druhé světové válce se ryze dívčí vzdělávání do Chrudimi již nevrátilo, o čistě dívčí vzdělávání nebyl již takový zájem.

Po druhé světové válce došlo k mnoha změnám. Právě tehdy se v Chrudimi začínají zřizovat školy, které mohou navštěvovat jak dívky, tak chlapci, a ty začínají být kombinované. V tomto období již prakticky vymizely rozdíly ve vzdělávání chlapců a dívek nebo v sociálních postavení studentů.⁵⁰

Dívčí školy v okolí města Chrudim do 30 km

Město	Název školy	Působení školy
Dolní Roveň	Hospodyňská škola	1932 - 1950
Chrudim	Odborná škola dívčí pro ženská povolání	1885 - 1955
Pardubice	Východočeská Vesna	1882 - 1950
Pardubice	Dívčí reálné gymnázium	1910 - 1927
Pardubice	Střední zdravotnická škola	1948 - současnost
Slatiňany	Dívčí pedagogium císaře Františka Josefa I.	1901 - 1907

⁴⁹ JUDr. CHARVÁT, Jiří, Stará Chrudim: Vlastivědné vyprávění o minulosti českého města, Okresní muzeum Chrudim, 1991, str. 30

⁵⁰ JUDr. CHARVÁT, Jiří, Stará Chrudim: Vlastivědné vyprávění o minulosti českého města, Okresní muzeum Chrudim, 1991, str. 38

3. Nástin historie odborné školy dívčí pro ženská povolání

Tato kapitola zachycuje historický vývoj odborné školy dívčí, která byla jediná v okresním městě Chrudim. Škola má velice bohatou historii, protože zde působila v letech 1885 až 1952, kdy zanikla a stala se z ní zdravotnická škola, která v Chrudimi existuje dodnes. Největší rozkvět škola zaznamenala v meziválečném období, tedy ve 20. a 30. letech minulého století.

3.1 Počátky působení školy

Počátky odborné školy dívčí pro ženská povolání se datují již k říjnu roku 1885, kdy byla založena pod vedením Ženského výrobního spolku, který se jako jediný nacházel v Chrudimi. Ze začátku se svého působení, se dělila na dvě oddělení. V prvním oddělení se dívky učily šít prádlo a vyšívát, v druhém již zkušenější dívky šily prádlo.⁵¹ První učitelkou těchto předmětů, které se týkaly především šití, byla slečna Eva Tuschnerová. Tato mladá neznámá slečna, která pocházela z osady Ležáky, byla vůbec první mladou učitelkou, jež zde učila. Když coby učitelka nastoupila, bylo jí pouhých 26 let. Podle historických pramenů ve škole vyučovala pouhý rok a půl, a to kvůli svému nízkému věku a nedostatečné kvalifikaci. Její předmět poté převzala slečna Žofie Ungrová a od roku 1886 tento předmět vyučovala slečna Marie Glasrová, která na této škole působila až do roku 1925. Ve stejném roce odešla do penze a dva měsíce na to zemřela na mrtvici ve svém městském bytě v Chrudimi.⁵²

V roce 1887 se těmto předmětům vyučovalo především v pokračovací škole, která brzy zanikla kvůli špatné finanční situaci Ženského výrobního spolku. Obnovena byla až o rok později, a to v roce 1888, jako Průmyslová pokračovací škola dívčí Ženského výrobního spolku v Chrudimi. Prvním ředitelem, kterého si Ženský výrobní spolek zvolil, byl pan Drahorád, který byl ředitelem do roku 1899. Vedení této dívčí školy bylo v roce 1899 přiděleno odborné učitelce Julii Štěpánkové, a to díky tomu, že původní ředitel Drahorád tragicky zemřel na chřipku. Paní Julie Štěpánková zůstala ředitelkou až do roku 1912. Právě za éry paní ředitelky Štěpánkové získávala škola popularitu a v roce 1906 byla rozšířena o další oddělení. V tomto roce se začalo

⁵¹ MATYSOVÁ, Marie., Odborná škola pro ženská povolání v Chrudimi, Chrudim: Okresní archiv Chrudim, 1959, str. 8

⁵² Soka Chrudim: Školní kronika dívčí odborné školy, červená vazba 1885 – 1914 (nečíslované stránky)

vyučovat souběžně v obou odděleních a díky obrovské popularitě, začala škola poskytovat volná místa pro učitele. V prvním oddělení se vyučovalo především šití šatů, prádla a vyšívání, v druhém oddělení se vyučovaly především živnostenské počty, čeština a němčina.⁵³

Na počátku 20. století škola podléhala státnímu dozoru a od roku 1908 byla podřízena přímo ministerstvu veřejných prací. Tím pádem se do školy dostalo živnostenské oprávnění. Což znamenalo, že dívka, která ukončila řádně studium, dostala živnostenský list. Tímto novým nápadem si škola okamžitě získala velkou popularitu a začaly se do ní hrnout dívky ve velkém počtu, ale kvůli omezeným prostorám škola nemohla všechny přijmout. Od roku 1910 dostává škola finance od města na svoji podporu a začíná patřit mezi jednu z nejvyhledávanějších škol nejen ve východních Čechách, ale i na celém českém území. Tento rok je převratný i v tom, že škola se stává nedílnou součástí města a dostává větší pravomoci a hlavně prostory, proto, aby mohla uspokojit všechny dívky, které se na školu přihlásí.⁵⁴

Ve snaze rozšířit vzdělávání dívek ve městě, ale i mimo něj, otvírá Ženský výrobní spolek novou jednorozhodní dívčí školu, která je posléze a pro velký zájem okamžitě rozšířena na dvouletou. Další rozkvět přichází v letech 1911 – 1914, kdy je ke škole přiřazen i jednoletý obor pro absolventy středních škol. Její rozkvět ukončí až první světová válka, během které jsou mobilizovány všechny síly, a výuka ve škole sice funguje, ale je velice omezena.⁵⁵ Během první světové války je z poloviny školy udělán lazaret a dívky se chtě nechtě musejí starat o raněné vojáky z fronty, kteří přijíždějí každý den. V pamětní knize je popisováno ředitelkou školy: *„Žáci a i učitelé jsou velice šokováni z toho co se u nás na škole děje. Ale přesto naše výuka pokračuje dále. Žáci se bojí chodit do školy, bojí se toho, co uvidí, všude po zemi je krev. Chodby a místnosti naplňuje hlas zraněných a umírajících. Škola je naplněna hrůzou a zoufalstvím.“*⁵⁶

Kvůli tomu, že se zde nachází lazaret, nastává další problém. Tento problém je takový, že ranění vojáci z fronty přinášejí do školy různé nemoci a dívky a učitelé, kteří s nimi přicházejí do styku, na některé nemoci dokonce umírají. Jednou

⁵³ Soka Chrudim: Školní kronika dívčí odborné školy, červená vazba 1885 – 1914 (nečíslované stránky)

⁵⁴ MATYSOVÁ, Marie., Odborná škola pro ženská povolání v Chrudimi, Chrudim: Okresní archiv Chrudim, 1959, str. 12

⁵⁵ MATYSOVÁ, Marie., Odborná škola pro ženská povolání v Chrudimi, Chrudim: Okresní archiv Chrudim, 1959, str. 14

⁵⁶ Soka Chrudim: Pamětní kniha světové války v dívčí odborné škole 1914 – 1918 (nečíslované stránky)

z nejrozšířenějších nemocí této doby je břišní tyfus. Na ochranu proti němu je v roce 1916 zavedeno povinné očkování. Tímto novým nařízením se zmenšuje počet obětí a škola může v rámci možností zase fungovat normálně.⁵⁷ Toto černé období v roce 1918 končí a škola se dostává opět na výsluní. Historickému období první republiky je věnována samostatná čtvrtá kapitola. Tomuto období se říká „zlatá léta dívčí školy“. Samostatná kapitola je první republice věnována kvůli „zlatým létům“ školy, která dostává nejen nové prostory, ale i název, přicházejí nové studentky a učitelé. Celkově se škola rozšiřuje, bohatší je i nabídka vzdělávání čiětviraných oborů.⁵⁸

Ve školním roce 1920 – 1921 se opět mění název na „Dívčí odbornou školu rodinnou Ženského výrobního spolku v Chrudimi. K původním dvěma třídám přibývá v dalším roce živnostenská pracovna pro šití šatů, a škola tím rozšiřuje svoji působnost. Tím, že škola změnila název a rozšířila se její působnost, dochází k tomu, že do města přicházejí nové učitelky, které vyučují na škole převážně literaturu. Tímto se škola stává první školou v Chrudimi, ve které je jedním z povinných předmětů literatura.

Až do roku 1938 rozvíjí škola svoji působnost a díky Ženskému výrobnímu spolku, který má školu pod patronátem prosazuje, aby ženy, které jsou zaměstnankyněmi, měly při odchodu do důchodu nárok na pensi.⁵⁹

Z archivních materiálů, které činnosti školy mapují během druhé světové války, se dochovala školní válečná kronika, kde ovšem jsou obsaženy jen věci, které byly nacisty cenzurované. Opravdová školní válečná kronika, kterou načerno psala Valerie Dvořáková, se bohužel nedochovala, tedy spíše se jí nepodařilo dohledat. Chrudimští historikové jsou si jistí, že v této pravé válečné kronice je zaznamenáno mnoho zvěrstev, kterých se nacisté dopustili.⁶⁰

Během druhé světové války byla škola zavřena. Školní budova byla nejdříve opuštěná, poté sloužila pro potřeby německých dětí a následně byl ze školy vytvořen opět lazaret, jako za první světové války. V přízemí školy se nacházely kanceláře lékařů a sester. Takto školní budova fungovala do listopadu roku 1944. V posledním roce války v roce 1945 zde byla umístěna sovětská infekční nemocnice a výuka byla

⁵⁷ Soka Chrudim: Pamětní kniha světové války v dívčí odborné škole 1914 – 1918 (nečíslované stránky)

⁵⁸ MATYSOVÁ, Marie., Odborná škola pro ženská povolání v Chrudimi, Chrudim: Okresní archiv Chrudim, 1959, str. 18

⁵⁹ Soka Chrudim: Školní kronika dívčí odborné školy, modrá vazba 1918 - 1938 (nečíslované stránky)

⁶⁰ JUDr. CHARVÁT, Jiří, Stará Chrudim: Vlastivědné vyprávění o minulosti českého města, Okresní muzeum Chrudim, 1991, str. 102

přestěhována do restaurace Na Střelnice. Výuka v restauraci probíhala do roku 1946, poté se vyučování mohlo přestěhovat zpět do své školní budovy.⁶¹

3.2 Zánik odborné školy dívčí

Odborná škola dívčí pro ženská povolání se od roku 1885 rozvíjela velice dobře. Jako dívčí škola fungovala pod různými názvy až do roku 1955. V roce 1952 píše poslední ředitelka školy Marie Francová: *„Škola se dobře rozvíjela a absolventky se uplatňovaly. Získali jsme mnoho zkušeností, které by byly hodnotnými předpoklady k dalšímu rozmachu školy a k prohloubení naší školní práce.“*⁶²

Ve zmiňovaném roce došlo k postupnému zrušení sociální části školy. To znamená, že nebyl otevřen první ročník a pouze dobíhaly ostatní ročníky studia. Většina učitelů i poslední ředitelka Francová se divila, proč je náhlý útlum zájmu o dívčí vzdělávání. Bohužel vše souviselo s tehdejší dobou. Na zánik školy mělo největší vliv to, že k moci se dostali komunisté a také mizivá neúčast, protože po druhé světové válce je velký výběr možností, kam dívky mohou jít studovat.

V roce 1949 je škola zestátněna a začínají se vyučovat nové předměty, které z velké části nesouvisí s dívčí výukou. Nové předměty, jako byla například fyzika, chemie nebo zdravotní nauka, souvisí především se všeobecným vzděláváním, které mohou studovat chlapci i dívky. V tomto roce byla škola reorganizována, ztrácí svůj původní záměr a myšlenku na vzdělávání žen v oblastech, které jsou zaměřené na přípravu pro rodinu jako celek nebo na studium na odborné škole. Díky tomu se škola v těchto letech přejmenovává na „Vyšší sociálně zdravotní školu“, ke které byl nově přistavěn i internát.

Od školního roku 1952/1953 začínají školu opouštět učitelé, protože cítí úpadek školy a pociťují nejistotu v dalším zaměstnání. Zvláštností je, že v tomto školním roce je otevřen nový obor, který se nazývá zdravotnický ročník, je otevřen nejen pro dívky, ale i pro chlapce.

⁶¹ MATYSOVÁ, Marie., Odborná škola pro ženská povolání v Chrudimi, Chrudim: Okresní archiv Chrudim, 1959, str. 30

⁶² Soka Chrudim: Školní kronika dívčí odborné školy, modrá vazba 1938 – 1955 (nečíslované stránky)

Přichází předposlední školní rok, a to 1953/1954. V tomto roce se vedení školy snaží školu a výuku zachránit. Dá se říci, že se mu to daří. Škola začíná spolupracovat se střední pedagogickou školou v Litomyšli, když je do Chrudimi převedeno dálkové studium pro učitelky mateřských škol. Ani toto opatření však škole nepomohlo a na konci školního roku se ze školy stává centrum pro vzdělávání učitelů.

Ukončením celé existence školy je školní rok 1954/1955. Ředitelka Francová to bere jako hořkou tečku za celou dobou působení školy. Její závěrečná fráze zní: *„Ukončením školního roku 1954/1955 byla učiněna tečka – hořká konečná tečka – za řadou škol, které vznikaly postupně od roku 1885. Dle učitelů, žákyň a nejsmutnějších událost za ta léta! A za drobné, obětavé a nadšení práci!“*⁶³

Ve školním roce 1954/1955 zde studovalo posledních 25 žákyň, které v červnu téhož roku vykonaly poslední závěrečné zkoušky, a tím uzavřely období dívčích odborných škol, k nimž základ položily pokrokové ženy města Chrudimi, průkopnice ženského vzdělávání v minulém století. K zániku dívčí školy je nutné dodat, že škola jistě splnila svoje poslání, které měla. Mohlo to být například tím, že vychovala řadu dobrých žen a matek, jejichž vlivem se jistě vytvořila nová a lepší ženská společnost. Ženy Ženského výrobního spolku v Chrudimi by byly určitě spokojené s tím, co dokázaly. Můžeme konstatovat, že z malé školy v malém městě se stal klenot, který byl nepostradatelný nejen pro město, ale pro celé východní Čechy.⁶⁴

Zlomovým rokem je rok 1956, kdy město rozhodlo, že prázdné školní budovy, jsou ekonomicky nevýhodné. Bylo rozhodnuto, že zde místo Odborné školy dívčí pro ženskou povolání bude zřízena zdravotnická škola Chrudim. Zdravotnická škola v Chrudimi využívá dodnes prostory budovy, kde se kdysi nacházela dívčí odborná škola. Budova je dnes již několikrát přestavěna a dá se říci, že je změněna k nepoznání.⁶⁵

S novým stoletím přichází i nový studijní obor. Od roku 2007 je zde vyučován nový obor, který se jmenuje Sociální péče. Škola proto přijímá nový název a mění se na „Střední školu zdravotnickou a sociální“. Tato škola funguje do dnes a patří mezi nejoblíbenější střední školy v Chrudimi.

⁶³ Soka Chrudim: Školní kronika dívčí odborné školy, modrá vazba 1938 – 1955 (nečíslované stránky)

⁶⁴ Soka Chrudim: Školní kronika dívčí odborné školy, modrá vazba 1938 – 1955 (nečíslované stránky)

⁶⁵ MATYSOVÁ, Marie., Odborná škola pro ženskou povolání v Chrudimi, Chrudim: Okresní archiv Chrudim, 1959, str. 33

4. Odborná škola dívčí pro ženská povolání a život v ní v dobách první republiky

V této kapitole bude nastíněna především historie školy v letech 1918 – 1938. Věnuji se nejen dějinám školy v tomto období, ale i tomu, jaký význam měla škola pro město, jak probíhal její každodenní život a také jsou zde zmíněny některé významné studentky, které školu studovaly.

Zlomovými roky pro dívčí školu bylo období 1914 – 1918, kdy Evropa byla sužována válkou. Kvůli první světové válce se rozvoj školství v Chrudimi zpomalil, můžeme říci, že téměř zastavil. Hrůzy první světové války zasáhly školu ve velkém měřítku a svoji původní slávu musela začít budovat úplně od začátku. Škola, která byla dívčí, s tím neměla vůbec žádný problém a díky emancipaci žen a hlavně díky Ženskému výrobnímu spolku v Chrudimi se škola rychle dostala opět na výsluní východočeského školství. Právě období první republiky jí přineslo obrovský zájem o studium nejen u mladých dívek, ale i u starších žen, které navštěvovaly večerní kurzy, jenž škola pořádala.

4.1 Dějiny dívčí školy v letech 1918 – 1938

Škola během první světové války značně utrpěla a šáhla si se svými možnostmi až na dno. Od roku 1918 se opět musela dostávat na pomyslný vrchol té nejlepší dívčí školy nejen ve městě Chrudim, ale i v blízkém okolí. Po první světové válce přišlo velké množství změn. Škola dostala novou školní budovu od města, v roce 1920 i nový název. Do roku 1918 jsme školu mohli znát pod názvem „Ženská průmyslová škola pro šití bílého prádla a oděvnictví Ženského výrobního spolku v Chrudimi“ od již zmiňovaného roku 1920 je označována jako „Dívčí odborná škola rodinná Ženského výrobního spolku v Chrudimi.“⁶⁶

Tento rok přinesl mnoho nového. Mezi první změny řadíme především to, že k dřívějším dvěma stávajícím ročníkům byl konečně zřízen třetí, který město schválilo již v roce 1914, ale kvůli tomu, že přišla první světová válka, se muselo počkat. Dlouho očekávaný třetí ročník se pracovně ve škole nazýval jako živnostenská pracovna pro šití šatů. Rozšířením školy vzrostl i počet tříd a tím pádem musely být do učitelského sboru

⁶⁶ Soka Chrudim: Školní kronika dívčí odborné školy, modrá vazba 1918 - 1938(nečíslované stránky)

přijaty nové pracovní síly. Do učitelského sboru byly přijaty dvě nové učitelky pro předmět šití. Mezi ně patřila záhadná postava slečny Miroslavy Koubové, která zde vyučovala pouhý rok. Z historických pramenů se dozvídáme, že tato učitelka šití odjela se svým zámožným manželem na dovolenou do Paříže a už se nikdy nevrátila. Tím způsobila škole nemalé problémy, protože si musela najít novou učitelku, kterou ovšem našla až pro další školní rok. Nová učitelka slečna Marie Nováková na místě vydrželo také pouhý rok. Nikdo neví, co se s ní stalo, ale existují nepodložené důkazy, že zemřela při porodu prvorozeného syna.⁶⁷

Škola měla velké problémy s obsazením místa učitelky šití, protože mezi mladými učitelkami kolovaly pověsti o tom, že toto místo je zakleté, protože na něm žádná mladá učitelka nevydrží déle než jeden rok. Tato pověst ovšem neměla žádný vliv na pověst školy a v ní se stále hromadily přihlášky o studium.⁶⁸

Do roku 1922 byla ředitelkou školy slečna Karla Müllerová, která měla zásluhu na tom, že škola byla převedena, opět na školu rodinnou živnostenskou typu B. Tento typ vydržel škole až do roku 1924. Mezi lety 1922 – 1923 byla škola navštěvována žákyněmi v tak v hojném počtu, že místnosti budovy opět nedostačovaly. V již zmiňovaném roce 1923 byly již dva první ročníky, dva druhé ročníky a živnostenská pracovna, celkem tedy měla škola pět tříd. Těchto pět tří nedostačovalo, kvůli obrovskému zájmu. Jelikož nebylo možno umístit všechny žáky ve školní budově, rozhodl se spolek, že ji rozšíří o přístavbu, kterou město schválilo o rok později. Částečně škola vyřešila přebytek žáků tak, že jednu třídu umístila do prostoru tehdejší čítárny.

Od roku 1922 začíná být ve škole jedním z hlavních předmětů literatura. Nastává nová výzva pro školu, a to sehnat kvalitní učitele literatury. Prvními učiteli literatury jsou většinou kantoři z místních obecných, ale i měšťanských škol. Teprve až o dva roky později je na školu přijata první učitelka literatury a to slečně Milada Součková, po ní přebírají štafetu slečny Šádková a Francová.⁶⁹ Poté, z kapacitních důvodů, je do učitelského sboru přibrána nová učitelka literatury, a to slečna Anna Peirková, která je

⁶⁷ Soka Chrudim: Školní kronika dívčí odborné školy, modrá vazba 1918 - 1938(nečíslované stránky)

⁶⁸ LUPOMĚSTKÁ, Monika, Historie středních škol v Chrudimi (bakalářská práce), Univerzita Palackého Olomouc, 2012, str. 25

⁶⁹ Soka Chrudim: Školní kronika dívčí odborné školy, modrá vazba 1918 - 1938(nečíslované stránky)

první učitelkou, která nepochází z Chrudimi nebo z okolí. Jejím místem narození je malá vesnička u Hradce Králové, která se jmenuje Stěblová.⁷⁰

V roce 1924 schválilo město přístavbu, se kterou začalo na jaře. V tomto roce přišla další změna, byla schválena změna typu školy z typu B na typ A, u kterého se povinně muselo vyučovat vaření, praní a především žehlení. Proto se v nové budově nacházely další třídy a odborné učebny, které škola nutně potřebovala pro svoje působení. Mezi odborné učebny, které byly nově vybudovány, se řadily především dvě kuchyně, prádelny a žehlírny. I přesto, že přístavba byla dokončena celkem rychle na podzim roku 1924, začalo se v ní vyučovat až v lednu roku 1925. K přístavbě byla připojena nová jídelna, spíž a umývárna. V prvním poschodí přístavby byly zřízeny dvě třídy a kabinet.

Celkový náklad na stavbu a na její nové vnitřní zařízení byl zaokrouhlen na 300 000 korun. Škola na celou investici neměla peníze, a proto si musela vzít půjčku, kterou jí poskytla Občanská záložna chrudimská. I v této době byl požadován ručitel, jímž se stalo samotné město, aby podpořilo skvělý růst školy. Právě škola Ženského výrobního spolku se mohla těšit přízní nejen města, ale i chrudimských občanů. Díky takové podpoře přibýval členů spolku a všichni pečovali o jeho rozvoj, ale především o rozkvět dívčí školy. Spolek byl jediný ve městě a věnoval se pořádání různých slavností, divadlu, koncertů, zábavních, ale i hudebních večerů, což mělo za následek, že spolek získával peníze pro rozvoj školy, k němuž přispívaly i různé dary a odkazy od zámožných obyvatel města. Zvláštní přízeň věnovala spolku a především škole paní Marie Pippichová, která byla vdovou po vrchním vojenském veliteli Karlu Pippichovi, který působil v Josefově a dnes je po něm pojmenované divadlo v Chrudimi. Tato žena věnovala škole 2000 korun na zřízení nadace, z jejíchž úroků se přidělovaly každoročně žákyním, které pocházely ze sirotčince, peníze na školné. I sám spolek a škola vycházela vstříc chudým a nemajetným žákyním a každý rok přijímala do školy bezplatně přibližně jednu šestinu žákyň. Zručné žákyně odměňoval spolek měsíčním platem nebo je obdarovával na konci školního roku.

V období první republiky byla škola velice oblíbená, kdy v tomto období zažila největší rozkvět. Dokonce se dostala do novinových článků, které vyšly ve východních Čechách, v nich je škola popsána a propagována jako nejlepší a jediná dívčí škola ve

⁷⁰ Soka Chrudim: Seznam učitelů a učitelek dívčí školy (nečíslované stránky)

východních Čechách. Těšila se velké pozornosti nejen ze strany Ženského výrobního spolku, ale i města a zámožných obyvatel města Chrudimě.⁷¹

Postavení spolku a školy zachycují tato slova: „*Vznik a vývoj školy Ženského výrobního spolku je jejich velkým úsilím a emancipací, co dokázali ženy v této době vybudovat vlastní iniciativou. Můžu říci, že je to jen chudý obrázek, v jehož hlavních myšlenkách a rysech se však skrývá obrovské nadšení, obětavost, boj, nesnáze a strádání*“.⁷² O těchto věcech se v dnešní době již moc nemluví a dnešní ženy si už nedokáží představit, co to v tehdejší době znamenalo, a jak bylo těžké vybudovat školu jen pro dívky, která bude úspěšná a bude prosperovat. Spíše, jak bylo těžké se emancipovat nejen v oblasti vzdělávání, ale v i dalších oblastech a jak získat rovnoprávnost mezi muži a ženami. V době od konce 19. století až do poloviny 20. století píše sama ředitelka školy toto „*Máme před sebou jen výsledek velké práce a zakladatelky spolku mohly by s uspokojením pohleděti na dílo, k němuž položily základy a staly se nepřemožitelnými. Letos vstupuje škola do svého druhého čtyřicetiletí a doufáme ve šťastné nové začátky*“.⁷³ Výrok paní ředitelky je obdivuhodný a možná by se nad ním měly dnešní ženy zamyslet. Velice trefně se jí podařilo vystihnout to, jaké úsilí musely ženy podstoupit a co všechno musely vytrpět a podstoupit, aby škola mohla fungovat a stala se tou nejlepší a jedinečnou.

4.2 Význam dívčí školy pro město

Přínosem školy pro město, bylo to, že patřila mezi hlavní zaměstnavatele ve městě a také mezi nejlepší vzdělávací dívčí instituci ve východních Čechách. Ženský výrobní spolek se vždy staral o to, aby škola měla co nejlepší a nejkvalitnější učitele, a to především z města nebo z blízkého okolí. Výhodou pro město bylo i to, že učitele si spolek platil sám a město, tak nemuselo vynakládat žádné finance na platy učitelů.

Škola nemá pro město jen pracovní význam, ale především, že se do města přicházejí nové a nové žákyně, které zde chtějí studovat. Při škole je zřízen i malý internát, který spravuje město. Díky velkému počtu ubytovaných na internátě se město

⁷¹ Soka Chrudim: Školní kronika dívčí odborné školy, modrá vazba 1918 - 1938(nečíslované stránky)

⁷² Soka Chrudim: Školní kronika dívčí odborné školy, modrá vazba 1918 - 1938(nečíslované stránky)

⁷³ Soka Chrudim: Školní kronika dívčí odborné školy, modrá vazba 1918 - 1938(nečíslované stránky)

může těšit z velké finanční provize a škola tak přispívá na její chod a další rozvoj nejen školy, ale i samotného města a jeho infrastruktury.⁷⁴

Ten nejdůležitějším významem pro město byla hlavně dobročinnost školy i Ženského výrobního spolku. Jeho členové, ale i žákyně dívčí školy vždycky podporovali a podporují pokud možno všechny dobročinné podniky, které se v Chrudimi pořádají. V letech 1920 – 1935 je škola a spolek jedním z největších dodavatelů šatů ve městě. Každoročně se pod dozorem učitelek šití, zhotoví 40 – 50 kusů šatů k mikulášské nadílce pro děti ze zdejších mateřských škol a od roku 1923 i pro děti z městských jeslí, které zde byly zřízeny již v roce 1913, ale první světová válka zapříčinila jejich zánik a obnoveny byly až deset let na to. Službu šití šatů neposkytuje škola jen při mikulášské nadílce, ale i zdejšímu sirotčinci, ve kterém kdysi bývaly žákyně ubytovány a některé schovanky ústavu se samy vycvičily v šití šatů a prádla.

Dobročinnost spolku a žákyň se uplatnila i během první světové války. Hned na samém počátku konfliktu, který začal v srpnu roku 1914, se ustanovil „dámský komitét“ ze členů Ženského výrobního spolku, ale i z ostatních dámských spolků, který sbíral dárky, jako bylo prádlo, peřiny nebo peníze na podporu lidí, kteří byli postiženi válkou. Komitét zásoboval prádlem především uprchlíky z okolních států, jako byly například Italové nebo Rusové. Po dobu první světové války uchovával Ženský výrobní spolek zásoby, jejich poslední zbytek byl odevzdán na podzim roku 1924 Červenému kříži v Chrudimi. Po skončení války a vzniku samostatného Československa se v letech 1918 – 1920 zhotovovalo šatstvo i prádlo pro zdejší mládež. Město chtělo takto pomoci rodinám, které byly postiženy válkou. Tomuto sociálnímu působení zůstala škola věrná i po válce a nikdy se nevyhýbala pomoci tam, kde pomoc byla potřebná a byla možná.⁷⁵

4.3 Každodenní chod školy

Každodenní život ve škole, byl v období let 1918 – 1938 poklidný. Většinou začínal školní rok vždy prvního září s tím, že každoročně proběhla alespoň jedna změna v učitelském sboru. Bylo to z důvodu toho, že starší učitelky odcházely do důchodu a

⁷⁴ KOBETIČ, Pavel a spol., Chrudim vlastivědná encyklopedie, Praha, 2005, str. 78

⁷⁵ KOBETIČ, Pavel a spol., Chrudim vlastivědná encyklopedie, Praha, 2005, str. 79

byla za ně potřeba najít náhradu. V tuto chvíli se do popředí dostávají mladé učitelky, které na škole většinou zůstaly také až do svého důchodu. Žádnou neobvyklou situací nebylo ani to, že mnoho mladých učitelek odcházelo v průběhu svého kariérního života na mateřskou dovolenou.

Počty žákyň ve škole se každý rok měnily, ale v zásadě se ve 20. letech minulého století pohybovaly v rozmezí 130 – 175 žákyň ve 30. letech 20. století se počty studentek opět nijak výrazně nelišily a škola měla průměrně 120 – 145 žákyň. Nejvíce školu navštěvovala děvčata, kterým bylo mezi 14 – 16 lety. Tento věk byl nejvíce zastoupen na rozdíl od žen, kterým bylo 30 let a více. Spodní hraniční věk, kterého bylo potřeba dosáhnout, aby se dívka mohla stát žákyní, bylo 14 let. Hranice nejvyššího věku nebyla ve škole stanovena a můžeme říci, že se výuky mohla zúčastnit, jakákoliv dívka, či žena, která přesáhla hranici věku 14 let.⁷⁶

Součástí každodenního života ve škole byly samozřejmě vyučovací předměty. Jako na jiných školách, tak i na této dívčí byly vyučovací předměty rozděleny na hlavní a doplňující. Mezi vyučovací předměty ve školním roce 1922/1923 patřily šití prádla, šití šatů, vyšívání, nauka o domácím hospodářství, český a německý jazyk, počty, kreslení, účetnictví, písemnictví, nauka o živnostenském zákonu, zdravotní nauka, nauka o krocích a občanská nauka. Tyto předměty se všechny bez výjimky učily po celou dobu první republiky. Mezi předměty, z kterých se skládaly závěrečné zkoušky, patřil především český a německý jazyk, šití, vyšívání a nauka o domácím hospodářství. Poté, co byla škola v roce 1924 převedena ze školy typu B na typ A, staly se povinnými předměty a zároveň i závěrečnými zkouškovými předměty vaření, žehlení a praní.

Život v tehdejší škole si nemůžeme představit úplně stejně, jako je tomu dnes. V první republice bylo dívčí či ženské vzdělávání hodně oblíbené a pro zpestření výuky se pořádaly různé každoroční exkurze a slavnosti. Bylo to i z toho důvodu, aby dívky neseseděly jenom v lavicích a nepřipravovaly se jenom teoreticky. V tehdejší době bylo především důležité mít i praktické ukázky a hodně praxe, aby po skončení školy dívky něco uměly a nemusely se praxi teprve učit.⁷⁷

⁷⁶ Soka Chrudim: Školní kronika dívčí odborné školy, modrá vazba 1918 - 1938(nečíslované stránky)

⁷⁷ Soka Chrudim: Školní kronika dívčí odborné školy, modrá vazba 1918 - 1938(nečíslované stránky)

Při již zmíněných oslavách, které se konaly každoročně, bylo především výročí vzniku samostatného Československa, které se uskutečnilo 28. října 1918. Právě od tohoto roku, se každoročně pořádaly slavnosti na počest republiky, které se konaly na všech školách ne jen na dívčí odborné škole. Ovšem nesmíme zapomenout, že každá škola si mohla slavnosti připravit po svém. V odborné dívčí škole se oslavy k výročí vzniku republiky konaly většinou dva dny, kdy se nevyučovalo, ale vzpomínalo na vznik republiky. Škola si začínala výročí připomínat již 27. října, kdy na budovu školy byla vyvěšena vlajka republiky, a pořádaly se na toto téma různé přednášky. O den později, 28. října, se žákyně s učitelkami účastnily městských veřejných slavností. Další významnou slavností bylo výročí upálení mistra Jana Husa. Tato slavnost se konala každoročně 28. června, kdy se vzpomínalo na tohoto významného českého kazatele, který byl v roce 1415 za své názory v Kostnici upálen.⁷⁸

Významnou součástí výuky byly především exkurze, které se konaly třikrát až čtyřikrát do roka, záleželo i na tom, jaký učební plán byl ve školním roce stanoven. Exkurze měly pro dívky většinou praktickou podobu, i když nebylo to tak pokaždé. Nejvíce se exkurze pořádaly do městského muzea v Chrudimi. Bylo to kvůli tomu, aby si dívky osvojily základy umění. Chodilo se i na výstavy zemědělské či hospodářské školy v Chrudimi, kde si dívky mohly vyzkoušet různé praktické věci, jako například starost o domácí zvířata a o statek. V této části bych chtěla vzpomenout i to, že když se škole podařilo sehnat peníze, mohly jet dívky na exkurzi či výlet, jak tomu říkávaly, dostat i mimo město. Když se jezdilo mimo město, většinou jezdívalo do městských divadel, jako bylo v Pardubicích, ve Vysokém Mýtě nebo v Litomyšli. Ve školním roce 1928/1929 se škole podařily sehnat peníze na exkurzi do odborné školy dívčí v Hradci Králové, při které si dívky mohly prohlédnout budovu školy, ale mohly se zúčastnit i tamější výuky. Právě tuto exkurzi hodnotila paní ředitelka Lorencová jako nejvíce povedenou, kterou kdy škola zatím podnikla.

Odborná škola dívčí pro ženská povolání v Chrudimi měla za první republiky velice dobrou pověst a patřila mezi nejoblíbenější školy ve východních Čechách. Škola se každoročně podrobovala inspekci. Mezi inspektory, kteří školu v prvních letech po první světové válce navštívili, patřili například Eliška Kozlová nebo PhDr. Josef Zahradník. Inspekce měla dohlížet na to, zda se dodržuje legislativa a vyhlášky

⁷⁸ Soka Chrudim: Školní kronika dívčí odborné školy, modrá vazba 1918 - 1938(nečíslované stránky)

ministerstva školství a národní osvěty. Škola neměla s inspektory nikdy problémy, vždy dodržovala zákonné normy.⁷⁹

Pro chod školy mělo značný význam i její financování, které bylo jakýmsi každodenním životem v ekonomické oblasti. Školu financovalo z velké části město, ale i Ženský výrobní spolek. Ve zlatém období školy přicházejí finance od různých obdivovatelů školy, ale i peněžní dary od sponzorů, kteří rádi podporovali hlavně studentky, které neměly na to, aby školu mohly studovat. Každoročně se na tento účel přispívala určitá peněžní částka, která se pohybovala v rozmezí 1850 – 2300 korun. Tuto finanční podporu dostávaly jen studentky, které byly sirotkami a nebo vynikajícími studentky, které byly velice šikovné, ale neměly peníze na to, aby si školu mohly dovolit.⁸⁰

Každá studentka navštěvující odbornou školu ve městě se stala automaticky i členkou Červeného kříže. Jeho členky pracovaly hlavně ve prospěchy chudých a nemajetných dětí, kterým pomáhaly šít oblečení a shánět finance na jejich rozvoj. Pod záštitou Červeného kříže se žákyně účastnily různých dobročinných akcí, které se nekonaly jenom ve městě, ale i v jeho okolí.

Pod pojmem každodenní život si můžeme představit například i to, jak vypadaly jednotlivé třídy nebo to, kam studentky chodily na oběd či večer, pokud žily v městském internátě. Podle dochovaných historických pramenů se v budově školy nacházela jídelna, které se říkalo „Masarykova liga“. Složení obědu tvořila většinou polévka a hlavní jídlo, které si studentky musely hradit ze svého. Pouze sociálně slabé žákyně měly jídlo zdarma. Ovšem jen 3x hlavní jídlo týdně a polévku měly neomezeně pořád.

Vybavení tříd bylo ze začátku vzniku školy chudé, ale postupem času a díky financování se zařízení zlepšilo. Historikové se pokusili o nástin toho, co všechno obsahovala jedna normální třída. Nacházely se v ní lavice, které vypadaly úplně jinak než ty dnešní. Byl to stůl, který byl spojen s dřevěnou lavicí pro dvě studentky. Na stole byly dva otvory, které sloužily jako odkládací prostor pro kalamář s inkoustem. Dále se ve třídě nacházela učitelská katedra, nástěnka s aktuálními informacemi o škole, jedna skříň, do které si žákyně mohly odkládat učebnice, sešity nebo podobné věci. Tříde

⁷⁹ Soka Chrudim: Školní kronika dívčí odborné školy, modrá vazba 1918 - 1938(nečíslované stránky)

⁸⁰ Soka Chrudim: Výroční zprávy dívčí odborné školy 1918 - 1936 (nečíslované stránky)

vždy vévodila velká tabule a stupínek, který se nacházel v popředí místnosti, tak aby na ně všechny studentky viděly. Dále byla třída doplněna podle toho, jak si ji žákyně vyzdobily. V některých třídách bychom v tehdejší době mohli najít květiny, které byly na oknech, loutky, jež žákyně vyráběly při ručních pracích, nebo různé obrazy na stěnách, či vycpaná zvířata. Součástí školy byly samozřejmě i šatny, které měly každá třída zvlášť. Školní šatny se nacházely ve sklepních prostorech školy.⁸¹

⁸¹ Soka Chrudim: Školní kronika dívčí odborné školy, modrá vazba 1918 - 1938(nečíslované stránky)

5. Z galerie významných osobností Odborné školy dívčí pro ženská povolání v letech 1918 – 1938

V bakalářské práci je odborná škola dívčí velmi ceněna. Ve městě Chrudim a v okolí města do 30 km patřila mezi to nejlepší, co mohla první republika ve vzdělání ženám nabídnout.

Od samého vzniku školy v roce 1885 až po její zánik navštěvovalo školu velké množství studentek. Řadíme mezi ně i ty, které školu nedostudovaly, a to z jakéhokoliv důvodu. Tato kapitola se v první své části bude věnovat dvěma významným studentkám, které školu absolvovaly. Druhá část závěrečné kapitoly je poté věnována velkým osobnostem učitelského sboru školy, ale i zakladatelce Ženského výrobního spolku, která měla největší zásluhu na tom, že odborná škola dívčí mohla v roce 1885 vzniknout.

5.1 Významné studentky dívčí školy

Tyto dvě studentky jsou vybrány kvůli svému rozdílnému původu. Dagmar Trojanová a Anna Košťálová, tyto dvě významné studentky této školy, se od sebe diametrálně liší. Jejich odlišnost spočívá především v jejich postavení ve společnosti. Dagmar Trojanová byla chudá, inteligentní a sportovně nadaná, Anna Košťálová naopak bohatá a inteligentní slečna, která mohla mít vše, co chtěla. I přes jejich rozdíly jsou věci, která tyto dvě ženy spojují a to je jejich píle, stejná škola, kterou obě navštěvovaly a hlavně nepřízeň osudu, která je potkala, když v Evropě a poté i ve zbytku světa vypukla druhá světová válka.

5.1.1 Sportovkyně a dobrodruh Dagmar Trojanová

První vybraná absolventka, Dagmar Trojanová, rozená Nevolová, se narodila 25. července v roce 1922. Podle jednoho nejmenovaného chrudimského archiváře to byla ta nejlepší doba, kdyby ji za necelých 20 let nezkazila druhá světová válka. Narodila se přibližně 30 km od Chrudimi, ve městě Hlinsko, které bylo za první republiky známo především svým zemědělstvím. Její otec se jmenoval Karel Nevole a pracoval jako

správce pily. Její matka se jmenovala paní Jana Nevolová, která byla ženou v domácnosti. I přesto, že žili v malém městečku, které se nachází na hranicích Pardubického kraje a kraje Vysočina, tak život její rodiny nebyl zrovna dvakrát růžový. Rodinu Nevolových tvořili celkem čtyři členové a plat správce pily nestačil na to, aby se měli dobře. Rodina žila na hranici chudoby. Když pomineme, že rodina neměla moc peněz, tak obě sestry, jak Dagmar, i Jana prožívaly krásné a bezstarostné dětství až do doby, než vypukla druhá světová válka.

Dagmar byla od mala nadané dítě. Svoji studijní éru začala na základní škole v Hlinsku. Již během absolvování školy si rodiče všimli, že jejich prvorozená dcera je velice nadaná, a proto ji v roce 1930 poslali na rok studovat do Prachatic, kde navštěvovala německou školu, aby se zdokonalila v němčině. Odloučení od rodiny jí dělalo veliké problémy, a proto se vrátila zpět do rodného Hlinska. Přichází rok 1932 a Dagmar začíná studovat Odbornou školu dívčí pro ženská povolání v Chrudimi. Tuto školu dokončila po třech letech studia, když je jí podařilo získat výuční list, a v závěrečných mistrovských zkouškách dopadla na výbornou. Patřila mezi vynikající studentky. Nikdy na svém vysvědčení neměla horší známku než dvojku. I učitelé ji chválili a říkali o ní, že jednou to dotáhne daleko. Již během studia dostala nabídku, že po absolvování vysoké školy se může na odborné škole v Chrudimi stát učitelkou. Dagmar se tato nabídka velice líbila a neváhala se ještě úporněji učit. Paní učitelka Anna Beöhmová, která osobně studovala na vysoké škole v Brně, jí pomáhala s přihláškou a s přípravou před přijetím na vysokou školu. V této době se Dagmar zamilovala do učitelství a do práce s dětmi. V roce 1939 se jí podařilo za pomoci Anny Beöhmové dostat na vysokou školu, ale trvání jejího studia nebylo dlouhé. Důvod byl prostý, neboť 17. listopadu 1939 nechali nacisté zavřít všechny vysoké školy v Čechách a na Moravě. Sama Dagmar Trojanová, která se ten den nacházela ve škole, vzpomínala: „ *Z těch Němců na mě šla hrůza a mrákoty, stály ve školních učebnách a před školou ozbrojeni a řvali na nás německy, ať rychle opustíme prostory školy*“⁸²

Právě rok 1939 změnil pohled Dagmary na dosavadní způsob a cíle života. Začala se věnovat především sportu, Sokolu a hlavně se dostala do skautské organizace, kde se stala vychovatelkou dalších dětí, zvláště dívek. Během válečných let 1938 – 1945 se věnovala zejména táborům pro děti, avšak v době okupace se tábory nesměly

⁸² Soka Chrudim: Kniha a medailonky vybraných absolventek 1918 – 1945 (nečíslované stránky)

konat, proto je dlouhou dobu připravovala doma. Po osvobození Československa mohla naplno projevit svůj elán a zájem o práci s dětmi. Po roce 1948 se konečně mohly uskutečnit její vysněné tábory, které se konaly především okolo měst Chrudim, Hlinsko, Studnice a Litomyšl. Táborovým radovánkám se věnovala do roku 1950, kdy si uvědomila, že by mohla opět zkusit studium na vysoké škole v Brně, aby se mohla vrátit od odborné školy dívčí v Chrudimi. Tento plán nerealizovala, protože se dozvěděla, že po nástupu komunismu v Československu bude mít odborná škola dívčí existenční problémy a patrně brzy, protože s novou dobou poklesl zájem studentek.

Mezi další aktivity Dagmar Trojanové patřil Sokol, do kterého se dostala již v roce 1938 a jako dorostenka se dokonce zúčastnila X. všesokolského sletu, který se konal v Praze na Strahově. Pro ni to byl velký zážitek. Z její výpovědi se dochovala vzpomínka na její tehdejší pocity z pražského sokolského sletu. Podle jejího vyprávění bylo cítit napětí na celém stadionu, zároveň i nadšení a také strach o svobodu českého národa. Vše souviselo s druhou světovou válkou, která tou dobou byla na spadnutí. Další sokolský slet se konal v roce 1948, ale toho se již Dagmar Trojanová jako cvičenka nezúčastnila, pouze přihlížela jako pozorovatelka a cvičitelka dětského oddílu.⁸³

Na závěr k životu Dagmar Trojanové by bylo dobré zmínit, že to byla žena, která během svého života prožila spoustu věcí. V tomto neklidném období, lidem válka zkomplikovala život a jejich osobní či pracovní plány. Kdyby nebyla druhá světová válka, tak by se Dagmar Trojanová nejspíše stala učitelkou na odborné dívčí škole v Chrudimi.

Ještě bychom měli uvést, že tato žena zemřela jako vitální stařenka na náhlou zástavu srdce 1. 7. 2014 v pardubické krajské nemocnici.⁸⁴

5.1.2 Neúnavná studentka Anna Košťálová

Druhou vybranou absolventkou odborné dívčí školy v Chrudimi je Anna Košťálová. Tato energická studentka se narodila 23. ledna 1912 ve východočeském

⁸³ Soka Chrudim: Kniha a medailonky vybraných absolventek 1918 – 1945 (nečíslované stránky)

⁸⁴ Dagmar Trojanová. *Paměť národa* [online]. Hlinsko, 2013 [cit. 2016-04-04]. Dostupné z: <http://www.pametnaroda.cz/story/trojanova-dagmar-1922-2333>

krajském městě Hradec Králové. Anna Košťálová, rozená Chadimová, pocházela z obchodnické rodiny, ze tří dětí. Měla mladší sestru Alenu a staršího bratra Josefa. Její otec Vladimír Chadima, vlastnil v centru Hradce Králové obchod s oděvy, jak pro muže, tak pro ženy. Obchod za první republiky prosperoval, a proto jeho žena Zuzana Chadimová, byla ženou v domácnosti a starala se o rodinný majetek. Z toho vyplývá, že Anna a její sourozenci se měli velice dobře, protože pocházeli z bohaté rodiny.⁸⁵

I přesto, že Anna pocházela z bohaté rodiny, tak to nic neměnila na její dobrosrdečnosti a inteligenci. Svoje vzdělávání začala na měšťanské škole, která se nacházela na Pospíšilově třídě v Hradci Králové. Do této školy dali rodiče dceru proto, že ji považovali za nejmodernější a nejlepší ve městě. Po absolvování měšťanské školy nastoupila na královéhradeckou Odbornou školu dívčí, kde studovala dva roky a ve školním roce 1931/1932 absolvovala obor této školy, které se nazýval Rodinná škola. Rok 1932 byl pro Annu přelomový. Bylo jí dvacet let a rodiče jí začali shánět manžela. To se povedlo, ale její nastávající manžel byl starší a studoval vysokou školu v Praze. Anna ho tak milovala, že čekala, až dostuduje, a proto svoje studium rozšiřovala. Nestudovala jen ve východních Čechách, ale i na Moravě a ve Slezsku. V jejích vzpomínkách se dochovalo konstatování, že všechny školy, které navštěvovala, jí něco daly, ale nejvíce se zamilovala, právě do města Chrudim.

V roce 1935 nastoupila na Odbornou školu dívčí pro ženská povolání. O této škole se doslechla náhodou, když četla východočeský zpravodaj. I přes vzdálenost že se Chrudimi od Hradce Králové přes 50 km, neváhala a do školy se přihlásila. Nic jí v tom nebránilo, protože rodiče jí financovali dceřino vzdělávání a byli pyšní na to, že jejich dcera studuje a že to daleko dotáhne.⁸⁶

Odbornou dívčí školu absolvovala na výbornou a učitelé z ní měli obrovskou radost. Ve škole patřila mezi premianty a největší talent měla na kreslení a šití nebo vyšívání prádla. Ve škole jí učitelka Františka Zellerová doporučila, aby se věnovala uměleckému životu. Anna si její doporučení hned k srdci nevzala. Už od počátku, co začala studovat, toužila být učitelkou. Po absolvování školy, se dostala v roce 1936 na Univerzitu Karlovu do Prahy, kde studovala filozofické fakultě, a v tomto roce si složila i státní zkoušku z německého jazyka.

⁸⁵ Soka Chrudim: Kniha a medailonky vybraných absolventek 1918 – 1945 (nečíslované stránky)

⁸⁶ Anna Košťálová. *Cesta dívek za vzděláním* [online]. Hradec Králové, 2013 [cit. 2016-04-04]. Dostupné z: <http://www.muzeumhk.cz/clanky-cesta-divek-za-vzdelanim-pribeh-druhy.html>

Stejně jako Dagmar Trojanové také Anně Košťálové zkomplikovala život druhá světová válka. V roce 1938, když byly rozhodnutá, že se z ní stane učitelka německého jazyka a šití prádla, začala do našich dějin zasahovat Hitlerova Třetí říše. Ještě před tím, než padly první výstřely druhé světové války, se Anně podařilo utéct do Francie. Právě v této zemi si konečně uvědomila, že její bývala učitelka Františka Zellerová měla pravdu a začala se věnovat výtvarnému umění.

Výtvarnému umění a návrhářství se věnovala do roku 1940 ve Francii a po její okupaci odešla do USA, kde svoje vlohy zúročila a stala se kostymérkou malého divadla v New Orleansu. Ve Spojených státech amerických žila až do roku 1946, kdy se opět vrátila do Československa a v tomto roce se vyplnila její učitelská touha.⁸⁷

Od školního roku 1946/1947 učila na Hospodyňské škole v Hradci Králové šití prádla a základy výtvarného umění. Díky tomu, že před tím, než začala druhá světová válka, navštěvovala tolik škol a také, že chvíli žila v exilu ve Francii a USA. Tak tyto nové zkušenosti a znalosti se jí podařilo přenést do výuky. Stala se jednou z nejlepších učitelek, všeobecně uznávanou ceněnou a stala se i nepostradatelným článkem v Hospodyňské škole v Hradci Králové.⁸⁸

Tato vynikající studentka a posléze učitelka, zemřela v roce 1969 tragicky na rakovinu plic ve své posteli v klidu domova. Jejím posledním přáním bylo, aby si ji lidé pamatovali, jako usměvavou ženu, která byla velkou bojovnicí a nic nedávala zadarmo.⁸⁹

5.2 Významné učitelky dívčí školy

Druhá polovina závěrečné kapitoly je věnována dvěma nejvýznamnějším ženám, které ve škole vyučovaly. Tou první je hlavní postava celé školy, bez které by škola nikdy nevznikla, a to Valentina Voženílková, která je i zakladatelkou Ženského výrobního spolku v Chrudimi. Druhou ženou je jedna z nejdéle působících ředitelka školy a tou je Libuše Lorenzová, která na svém postu byla od roku 1922.

⁸⁷ Soka Chrudim: Kniha a medailonky vybraných absolventek 1918 – 1945 (nečíslované stránky)

⁸⁸ Anna Košťálová. *Cesta dívek za vzděláním* [online]. Hradec Králové, 2013 [cit. 2016-04-04]. Dostupné z: <http://www.muzeumhk.cz/clanky-cesta-divek-za-vzdelanim-pribeh-druhy.html>

⁸⁹ Soka Chrudim: Kniha a medailonky vybraných absolventek 1918 – 1945 (nečíslované stránky)

5.2.1 Zakladatelka Valentina Voženílková

Z archivních pramenů je známo, že Valentina Voženílková se narodila v roce 1859 v malém městečku Slatiňany, které se nachází nedaleko Chrudimi. Do doby než se tato žena začala prosazovat v ženské otázce, byla velkou neznámou. Podle dochovaných pramenů pocházela z měšťanské rodiny, její otec byl řezník a vlastnil obchod s masem a matka byla švadlena. Její rodné příjmení je neznámé. Přibližně se ví, kde Valentina žila. Bydlela v bytě se svými rodiči a starší sestrou. Pod jejich bytem se nacházel otcovo řeznictví.

Valentina Voženílková se stala švadlenou, jako její matka. V době, kdy již pracovala, začaly se do východočeského města Chrudim dostávat myšlenky ženské emancipace a Valentina byla velkou feministkou. Mezi její vzory patřila Eliška Krásnohorská a Karolína Světlá. Tyto dvě ženy obdivovala nejvíce, a to protože dokázaly bojovat za práva všech žen a ne jenom za sebe. Nejvíce se jí líbila myšlenka boje za povznesení a uschopnění ženy k normálnímu a samostatnému životu.⁹⁰

Když se posuneme k době vzniku Ženského výrobního spolku a vzniku Odborné školy dívčí pro ženská povolání můžeme s jistotou říci, že Valentina Voženílková byla neobyčejnou ženou. Chrudim byla v té době město, ale ne dost velké na to, aby zde byla rozšířená otázka ženské emancipace a hlavně ženského vzdělávání. Tato žena se ujala celé ženské emancipace v Chrudimi a dosáhla, dá se říci, nemožného. Od roku 1880 seznamovala ženy se vzděláváním a emancipací, zvala je do svého teoreticky připravovaného spolku pro ženy. V roce 1882 se provdala za místopředsedatele rady a její cesta realizace plánů na ženský spolek byla otevřená. Manžel ji podporoval, a protože patřil mezi vlivné muže na chrudimské radnici, pomohl jí založit Ženský výrobní spolek, který vznikl v roce 1885.

Přes tento úspěch, nebyla Valentina spokojená, chtěla založit i dívčí školu, což se jí podařilo o pár měsíců později a to konkrétně v říjnu roku 1885. Valentina nevěděla, co všechno založení školy obnáší. Ze začátku se škola potýkala s existenčními problémy a sama Valentina byla ve špatném psychickém stavu, protože nečekala tolik problémů. Sama se rozhodla školu na určitou chvíli zavřít a pak ji obnovit. Navenek vždy

⁹⁰ Soka Chrudim: Zakladatelka Valentina Voženílková, životopis, str. 1 - 3

vystupovala jako žena, která ví, co chce. V těchto dobách však pochybovala sama o sobě, říkala: „*Jsem málo cílevědomá a uspěla jsem vznik školy.*“⁹¹

Vše se jí nakonec povedlo a přes strastiplnou cestu, se jí podařilo vybudovat nejlepší dívčí školu nejen ve městě, ale i v okrese. Z počátku, poskytla i svoje soukromé prostory bytu škole, pro vyučování. Od samého vzniku školy vyučovala Valentina šití prádla a šatů pro chudé děti ze sirotčinců, kterým škola pomáhala a poté začala vyučovat vaření.

Valentina Voženílková byla zakladatelkou školy, ale nikdy nebyla ředitelkou, prvním ředitelem školy byl pedagog Drahorád. I přesto, že nebyla ředitelkou, tak na škole vyučovala vaření. Jak je již zmiňováno výše, tak ředitel Drahorád. Ten zemřel na chřipku v létě v roce 1899 a kvůli této tragédii musela Valentina řešit další problém. V novém školním roce 1899/1900 svěřila Valentina ředitelskou funkci své nejlepší přítelkyni, která při ní stála v dobré i zlém, Julii Štěpánkové. Tato žena zůstala v ředitelské funkci až do roku 1912, kdy zemřela na souchotiny.⁹²

Od roku 1889 se Valentina věnovala především spolkovým věcem a financování školy. Díky tomu, že pocházela z měšťanské rodiny a že její manžel byl místodržící, mohla ze svého financovat chod školy i spolku. Rok 1889 je pro ni přelomový, protože mají s mužem na sebe více času, a tak přes svůj pokročilý věk přivádí v roce 1890 Valentina na svět, svého jediného syna Karla.⁹³

Valentina byla silnou ženou, která i poté, když složila funkci ředitelky školy, zůstala až do roku 1927 učitelkou, která vyučovala šití prádla a oděvů a poté vaření. Ve školním roce 1927/1928 se stáhla do ústraní, protože se u ní začalo projevovat revma. Po skončení tohoto školního roku, na začátku srpna 1928 Valentina umírá na revmatickou horečku.

Na závěr jejího stručného životopisu je nutno dodat, že Valentina Voženílková dokázala nemožné a zažila i roky, kdy škola byla na vrcholu slávy. Vděk proto patří této silné ženě, která se ničeho nebála.⁹⁴

⁹¹ Soka Chrudim: Školní kronika dívčí odborné školy, modrá vazba 1918 - 1938(nečíslované stránky)

⁹² Soka Chrudim: Školní kronika dívčí odborné školy, modrá vazba 1918 - 1938(nečíslované stránky)

⁹³ Soka Chrudim: Zakladatelka Valentina Voženílková, životopis, str. 1 - 3

⁹⁴ Soka Chrudim: Zakladatelka Valentina Voženílková, životopis, str. 1 - 3

5.2.2 Jedna z nejdéle působících ředitelk školy Libuše Lorencová

Libuše Lorencová nastoupila do školy jako řadová učitelka v roce 1913, vyučovala živnostenské počty a češtinu. Libuše Lorencová se narodila v roce 1884 v Chrudimi. Pocházela z rodiny židovského živnostníka, který svoji dceru učil výhradně jen doma a spoléhal na její talent.

Z archivních pramenů se dozvídáme, že Libuše Lorencová byla nepřímou příbuznou Julie Štěpánkové. Dá se říci, že díky tomu, že byly nepřímé příbuzné a také, že Julii Štěpánková zemřela v roce 1912, tak se právě Libuše dostala jako učitelka do odborné dívčí školy.⁹⁵

Původně měla být jen asistentkou, ale Valentina Voženílková jí natolik důvěřovala, že jí svěřila vyučování živnostenských počtů, češtiny a němčiny. Němčinu však nikdy nevyučovala, protože k tomu neměla dostatečné předpoklady. Tato žena patřila mezi jedny, z nejlepších učitelek na škole a v roce 1922 nebylo pochyb o tom, kdo bude novou ředitelkou. Tou se měla stát ještě před tím, že nevypukla první světová válka, ale fungování školy bylo tehdy pozastaveno, protože ze školy se stal lazaret a nemocnice.⁹⁶

V době první světové války se Libuše stala hlavní opatrovnící zraněných vojáků z fronty. V roce 1917 se od nich nakazila břišním tyfem, jako zázrakem přežila, ale do školy se jako učitelka vrátila až v roce 1922. Archivní prameny uvádějí, že kvůli tehdejší nemoci nemohla mít děti, a proto se naplno věnovala kariéře učitelky, mezi studentkami nahrazovala svoje mateřství. Pro pracovní vytížení, ale i kvůli tomu, že nemohla mít děti, se rozpadlo její dlouholeté manželství.⁹⁷

Za jejího ředitelování se škola rozrostla a město jí věnovalo i novou budovu, ve které byla nově zřízena jídelna, spíž a umývárna. Libuše věnovala škole maximum úsilí a to přineslo výsledky. Dívčí škola se dokonce dostala do novin a byla vychvalována i školskými inspektory. Ředitelka byla hlavní organizátorkou exkurzí školy a hlavně oslav 50. výročí založení školy, během nich byla vyznamenána jako nejlepší ředitelka, kterou škola, měla.

⁹⁵ Soka Chrudim: Kniha a medailonky vybraných absolventek 1918 – 1945 (nečíslované stránky)

⁹⁶ Školní kronika dívčí odborné školy, modrá vazba 1918 - 1938(nečíslované stránky)

⁹⁷ Soka Chrudim: Kniha a medailonky vybraných absolventek 1918 – 1945 (nečíslované stránky)

Libuše Lorencová je známá nejen díky tomu, že patřila mezi nejlepší učitelky ve škole, ale také byla jednou z nejdéle působících ředitelk. Post ředitelky zastávala až do doby mnichovské dohody, tedy do září roku 1938.⁹⁸

Její život nekončil, avšak v archivních pramenech se bohužel o ní více nedozvíme. Můžeme se jenom dohadovat, co se s Libuší Lorencovou během druhé světové války stalo. Podle archivářů nejspíše zemřela při pochodech smrti v roce 1945, protože pocházela z židovské rodiny. S jistotou je doloženo, že Libuše byla naposledy spatřena v Chrudimi v roce 1940.⁹⁹

⁹⁸ Školní kronika dívčí odborné školy, modrá vazba 1918 - 1938(nečíslované stránky)

⁹⁹ Soka Chrudim: Kniha a medailonky vybraných absolventek 1918 – 1945 (nečíslované stránky)

Závěr

Odborná škola dívčí pro ženská povolání v Chrudimi byla významnou a nepřehlédnutelnou školou v rámci vývoje chrudimského, ale i východočeského školství, která se nacházela na rohu Poděbradské a Gymnasijní ulici. Škola byla v letech 1885 – 1955 pomyslným stavebním kamenem ryze ženského vzdělávání právě v tomto malém okresním východočeském městě. Od roku 1955 v budovách školy působí zdravotnická škola, která přebrala vzdělávací štafetu a funguje dodnes.

Samotný vznik školy souvisel s Ženských výrobním spolkem a s osobou Valentiny Voženílkové, která byla až do vzniku školy a spolku velkým otazníkem v historii ženské emancipace v Chrudimi. Dnešní generace bohužel tuto velkou ženu nedoceňuje nebo ji vůbec nezná. Bohužel tato skutečnost je realitou a je to velká škoda. Nejen dnešní mládež, ale i mnoho jiných lidí neví, že právě Valentina Voženílková stála u zrodu celé ženské emancipace ve městě Chrudim i v jejím okolí. Dalším neveselým konstatováním je to, že dnes lidé netuší, že Odborná škola dívčí pro ženská povolání ve městě vůbec existovala a že z ní je dnes Střední škola zdravotnická a sociální Chrudim.

Dívčí škola patřila ve své době k ústavům ojedinělým, a to hned z několika důvodů. I přesto, že se ze začátku potýkala s obrovskými existenčními problémy, stala se z ní nejvýznamnější škola ryze dívčího vzdělávání nejen v Chrudimi, ale i v okruhu do 30 km. Byla školou, která se přibližně každých 8 – 10 let musela rozšiřovat z důvodu velkého zájmu studentek o vzdělávání. Za zmínku stojí i to, že město se samo rozhodlo a nechalo Ženskému výrobnímu spolku postavit samostatnou školní budovu. Na počátku 20. století byla obrovská poptávka po ženském vzdělávání a postupem času se škola stala nepostradatelnou i pro samotné město, hlavně pro sirotčinec, který škola každoročně šila šaty a oblečení na léto a zimu. Do města navíc přicházeli noví lidé, kteří zde studovali, zůstávali, zakládali rodiny a to vše městu prospívalo.

V bakalářské práci je zmapováno především období první republiky, kdy škola zažívala největší rozkvět. Rozvoj se projevoval nejen v rozšiřování školy a v zájmu uchazeček, ale také město poskytovalo finanční prostředky na modernizaci pracovních prostorů, tříd nebo jídelny. Z historických pramenů je patrné, že škola měla výbornou úroveň, kdyby nepřišla druhá světová válka, nejspíše by její rozkvět pokračoval. V této době se na škole objevují jedny z nejlepších studentek, ale i kvalitní učitelky.

Abychom nezmiňovali jenom odbornou školu, musíme připomenout i Ženský výrobní spolek, bez kterého by dívčí škola nikdy nevznikla. Ženský výrobní spolek zahájil svoji činnost ve stejném roce, jako dívčí škola. Tento spolek se zapsal do dějin města nejen založením odborné dívčí školy, ale i charitativní a zdravotnickou pomocí pro město. Ze začátku nebylo spolku moc přáno až do roku 1891 a topil se ve finanční krizi, ale přesto se ženy, členky ve spolku, nevzdávaly a věřily v lepší časy. V říjnu roku 1891 se financování spolku ujal manžel Valentiny Voženílkové, který byl členem městské rady. Postupem času se spolek dočkal chvály za pořádání různých kulturních akcí, mezi které patřili taneční zábavy, koncerty a od roku 1921 i módní přehlídky. Modelkami na přehlídkách byly především dívky, které studovaly na odborné škole dívčí.

Činnost Ženského výrobního spolku a školy byla velice vítána a podporována nejen městem, ale i soukromými podnikateli za obou světových válek, kdy škola i spolek přežil a nezanikl. I když během druhé světové války měly na mále. Největší problém nastal v době, kdy se k moci dostali komunisté. V roce 1948 byla škola označena za nedostatečnou a zastaralou. V roce 1949 byly na škole zavedeny novinky, které měnily ráz školy. Komunisté začali školu kontrolovat, a tím pádem zájem o ní upadal. Poté přišel poslední rok 1955, školu dokončila poslední absolventka a stává se z ní zdravotnická škola, kterou již mohli navštěvovat i chlapci. Právě rok 1955 je přelomovým rokem, kdy v Chrudimi končí zcela ryzí vzdělávání jenom pro dívky a ženy.

K tomuto tématu je sice malé množství literárních i archivních pramenů, které se nacházejí ve Státním okresním archivu Chrudim, tato bakalářská práce vznikla přesto s vědomím, že ne všechny fondy jsou doposud zpřístupněny a zpracovány. Do budoucna se předpokládá, že tyto fondy budou digitalizovány a poté bude možné prostudovat další prameny k této zajímavé problematice, která se týká dívčího vzdělávání v Chrudimi. Je nutné dodat, že k danému tématu je dobré objevovat nové poznatky, které se týkají druhé poloviny 19. a první poloviny 20. století.

Cílem bakalářské práce bylo podat podrobnější a ucelený pohled na Odbornou školu dívčí pro ženská povolání v letech 1918 – 1938, za doby první republiky, které se v chrudimském školství označuje jako „Zlaté éra“. V bakalářské práci se objevují poznámky o počátcích emancipace nejen v Chrudimi, ale i v českých zemích.

V dnešní době je samozřejmostí, že ženy a dívky mají možnost vzdělávání a mohou studovat obory, které chtějí. Nikdo se dnes nepozastavuje nad myšlenkou, co by bylo, kdyby to ženy v boji za rovnoprávnost neprosadily. Přitom v bakalářské práci dokládáme, že ženské vzdělávání se ve městě Chrudim dlouho vyvíjelo a nic nebylo samozřejmostí, všechno si ženy samy musely vybojovat, vytvořit a vybudovat. Souběžně se vzděláváním se rozvíjela i otázka emancipace, která se dostávala do popředí pozornosti společnosti. Musíme si uvědomit, že nejenom muži, ale i ženy měly právo na odborné vzdělávání a praxi, která souvisela s nástupem na pracovní pozici. Myšlenka ženské emancipace přispěla k dosažení rovnosti obou pohlaví.

Přáním autorky bakalářské práce bylo, aby se chrudimské dívčí škole dostalo ucelenějšího pohledu na vlastní vývoj v první republice, a byl jí přiznán velký význam pro ženské vzdělávání ve městě. Autorky, chtěla zdůraznit, aby si lidé uvědomili, že ne vždy ženské vzdělávání bylo součástí každodenního života společnosti a také, aby podala lidem nějaký základ pro ženské vzdělávání a rozšířila jim jejich historický obzor.

Na úplný závěr by autorka bakalářské práce, chtěla vyslovit přání. Byla by ráda, kdyby probíhalo další historické bádání, které se týká nejen Odborné školy dívčí pro ženská povolání, ale i Ženského výrobního spolku. Z dnes známých archivních pramenů je patrné, že tato škola a i spolek měly výsadní význam pro ženskou emancipaci v Chrudimi, ale i v jejím okolí.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

Nevydané:

Státní okresní archiv Chrudim

Fond Dívčí odborná škola pro ženská povolání

Fond Ženský výrobní spolek

Vydané:

Výroční zprávy

Odborná škola dívčí pro ženská povolání 1922

Dívčí odborná škola rodinná a živnostenská Ženského výrobního spolku 1934 – 1935

Kroniky, pamětní knihy

Školní kronika dívčí odborné školy, červená vazba 1885 - 1914

Pamětní kniha světové války v dívčí odborné škole 1914 – 1918

Školní kronika dívčí odborné školy, modrá vazba 1918 – 1938

Školní kronika dívčí odborné školy, modrá vazba 1938 – 1955

Životopisy a medailonky

Knih a medailonky vybraných absolventek 1918 – 1945

Zakladatelka Valentina Voženílková, životopis, str. 1 - 3

Encyklopedie

Encyklopedie Českých Budějovic, České Budějovice 2006

Literatura

BAHENSKÁ, Marie, *Iluze spásy. České feministické myšlení 19. a 20. století*, České Budějovice 2011.

BAHENSKÁ, Marie, *Počátky emancipace žen v Čechách. Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, Praha 2005.

BAHENSKÁ, Marie, *Ženy na stráž! České feministické myšlení 19. a 20. století*, Praha 2010.

BOCK, Gisela, *Frauen in der europäischen Gesichte. Vom Mittelalter bis zur Gegenwart*, München 2000.

BUREŠOVÁ, Jana, *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*, Olomouc 2011.

FLORIÁN, Čeněk, *Z vývoje škola na Chrudimsku*, Chrudim: vlastním nákladem autora, 1947.

CHARVÁT, Jiří, *Stará Chrudim: Vlastivědné vyprávění o minulosti českého města*, Chrudim: Okresní muzeum v Chrudimi, 1991.

KOBETIČ, Pavel a spol., *Chrudim. Vlastivědná encyklopedie*, Praha 2005.

LENDEROVÁ, Milena, *K hříchu a motlitbě*, Praha 1999.

LENDEROVÁ, Milena, *Z dějin české každodennosti. Život v 19. století*, Praha 2009.

LENDEROVÁ, Milena, *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, Praha 2009.

MATYSOVÁ, Marie, *Odborná škola pro ženská povolání v Chrudimi*, Chrudim: Okresní archiv Chrudim, 1959.

SOMMER, Josef a spol., *Chrudimsko: Východočeský kraj*, Hradec Králové 1989.

ŠMAHELOVÁ, Hana, *Chrudimsko*, Hradec Králové 1989.

Bakalářské a diplomové práce

JEŘÁBKOVÁ, Iveta, *Zdeňka Šemberová a její život v kontextu českého ženského hnutí*, Praha 2013, diplomová práce, Karlova Univerzita.

LUPOMĚSTKÁ, Monika, *Historie středních škol v Chrudimi*, Olomouc 2012, bakalářská práce, Univerzita Palackého.

SARAUEROVÁ, Radka, *Odborné dívčí a ženské vzdělávání při školách spolku Ludmila v letech 1918 – 1938*, České Budějovice 2014, bakalářská práce, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích.

Internetové zdroje

Anna Košťálová. *Cesta dívek za vzděláním* [online]. Hradec Králové, 2013 [cit. 2016-04-04]. Dostupné z: WWW <<http://www.muzeumhk.cz/clanky-cesta-divek-za-vzdelanim-pribeh-druhy.html>>

Dagmar Trojanová. *Paměť národa* [online]. Hlinsko, 2013 [cit. 2016-04-04]. Dostupné z: WWW <<http://www.pametnaroda.cz/story/trojanova-dagmar-1922-2333>>

Seznam příloh

Příloha č. 1 školní budova a zakladatelka Ženského výrobního spolku a Odborné školy dívčí pro ženská povolání Valentina Voženílková

Zdroj: Státní okresní archiv Chrudim, fond Odborná škola dívčí pro ženská povolání, *Fotografie školy a spolku.*

Příloha č. 2 Prostory školy: jídelna a kuchyně, ukázka dívčích prací

Zdroj: Státní okresní archiv Chrudim, fond Odborná škola dívčí pro ženská povolání, *Fotografie školy a spolku.*

Příloha č.3 Anna Košťálová a Dagmar Trojanová

Zdroj: Státní okresní archiv Chrudim, fond Odborná škola dívčí pro ženská povolání, *Fotografie školy a spolku.*

Příloha č. 4 Libuše Lorenzová, ukázka výletu (exkurze)

Zdroj: Státní okresní archiv Chrudim, fond Odborná škola dívčí pro ženská povolání, *Fotografie školy a spolku.*

**Příloha č. 1 školní budova a zakladatelka Ženského výrobního spolku
a Odborné školy dívčí pro ženská povolání Valentina Voženílková**

Školní budova v roce 1889

Zakladatelka spolku a školy Valentina Voženílková

Příloha č. 2 Prostory školy: jídelna a kuchyně, ukázka dívčích prací

Jídelna

Kuchyně

Ukázka dívčích prací

Příloha č. 3 Anna Košťálová a Dagmar Trojanová

Anna Košťálová

Dagmar Trojanová

Příloha č. 4 Libuše Lorenzová, ukázka výletu (exkurze)

Libuše Lorenzová

Výlet plovárna Slatiňany

Ve Slatiňanech na plovárně 1933-34